

ТОЛАМ
ГалгIайчен берий халхара ансамбль белгалйир лакха цIи яларца

10

ХЪАКИМАША ЛЕРХIАР
Хьинаре къахьега лерхI республикерча хьакимаша

9

СЕРДАЛО

1923 100 лет

WWW.SERDALO.RU ПIАЛГIАЙ МЕХКА КЪАМАН ЮКЪАРА ГАЗЕТ

№2 (12579)
Наджгоанцхой бутт,
19 ди, 2023 шу

Газет арадувл 1923-ча шера бекарга бетта 1-ча дийнахьа денз

1973-ча шера «Сердало» газета «Знак почета» яха орден енной

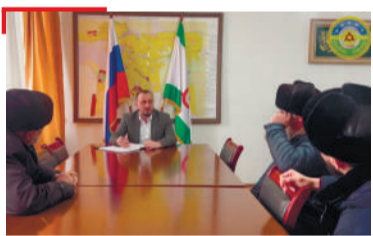
СИЙЛЕ
Халкъа фронто баркал кхайкадир «Сердало» газетIа

4

КЪАМАН ХЪАШТАШ
Берий салоIа лагерь тоаеш, боккха болх дIабихьар

5

ШАХЪАРА ВАХАР
Шоаш доал деча моттигашкарча хьакимаша нах тIаййбу

6

ЮКЪАРЛО
Наьха яьнна ха дIалаьрхIача, ГалгIайче 80 шерал дукхагIа бах нах

7

КЪАХЪЕГАМ
Болх нийса, ший ханнахьа харжар

8

www.serdalo.ru @gserdalo vk.com/gserdalo Дзен сердало

Гилмаш довзар

ГалгIайче «ДегIаахара доазув» яха дешара гIишлош 20 процент дукхагIа хургья

2

Эскархошта гIо деш

ЛоархIае болам ба, вай мехка дIахьош

3

Таханарча ден накъаш

ГалгӀайчен
«Кавказ» яха
федеральни никъ
тоабеш латт

Коазой Мадина

Республикан накъый
Министерствон говзан-
чаша 2021 шера «Кав-
каз» оалаш бола феде-
ральни никъ тоабе бо-
лабир, из Илдарха-
Галанна, Юкьерча
Ачалкхенна, ГӀайрбика-
Юрта юкьерголла чак-
хбоалаш ба. Де деза
балхаш шин дакъа
декъа лаьрхӀадар: цкъа
хьалхагӀа цъа дакъа
йисте а даьккха, цул
тӀехьагӀа — шоллагӀа
дакъа. Цу тайпара, хьал-
хара шиь ах километр
никъ таханарча хано
дӀадекхача беса тоабьб,
накъа гӀирмаш латтача
кхаччалца.

ХӀанз накъахой шоллагӀа
дакъа тоадеш ба.

«Карарча хана, къаьна-
ра никъ хьалхоарца а беш,
хьалбоаккхаш, цу тӀа ПГС
оалача бийдалах керда никъ
Тобулла болх беш да тхо.
Белгалдаккха дезаш да, ара
хаоттам хиларга хьежча
мара из болх бе йиш цхи-
лар», — аьлар болхлоша.

Болхлой шоаш моллагӀа
хана а болх бе кийча ба,
цъабакъда гӀишлон мате-
риал ара шийла йолча хана
е ГотӀаелхаш тӀаьда йолча
хана никъ биллара пайдана
яц. Тха накъахоша шоашта
тӀаийцадале а ханал хьалха
болх баь баккхара декхараш,
цъан минота а дицдалигӀа
накъый дикал лакха хила
езилга а, иштта накъашка-
ра кхерамзле йолаш уж хила
дезилга а. Цудухьа уж кийча
ба, ара хаоттам хиларга
хьежча, шоай болх дӀабахьа.
ХӀа аьнна ара хаоттам тоа-
лушшеь а, цар йиса накъа
3,80 км дӀахоттаргья хьабьб
латтача «Кавказ» цӀи йолча
боккхача, кердача накъах.
Цох хетта а Ӏергбац.

Накъаш дехкарий Ми-
нистерстве, карарча шера
белгалдаьча тайпара, 28 км
бӀаьха никъ бола итт моттиг
тоае лаьрхӀад.

Хьалхе а ала лацар сона,
цъабакъда болх сиха беш
хиларга диллача, «Кхерам-
злен дикал йола накъаш»
яха къаман проект хьалхагӀа
яккха мегаш я, цунна
чудоагӀаш да «Кавказ»
яча траьса тӀа, Илдарха-
Палан, Юкьерча Ачалкхен,
ГӀайрбика-Юртарча маше-
ний накъашка ду балхаш.

ГалгӀайчен Миннаце дийцар, вайцигарча казакий цъханкхетара балхах лаьца

Султиганакъан Йоакъап

ГалгӀайчен Миннаце дий-
цар, вайцигарча казакий
цъханкхетара балхах лаьца,
из дувзадenna дар Россe ка-
закашца йоагӀаш йола пач-
чахьалкхен политика лела-
ярца, аьнна, хоам бир «Сер-

дало» газетага цигарча ке-
пайоазон болх бераша.

«ГалгӀайче казакий
цъханкхетара баьча балхах
дийцар. Цига кулгал деш вар
Россе СКФО урхаллен кулгал-
хочун декхараш кхоачашдеш
вола В. Б. Щербин, иштта ре-

спубликан Миннаце викалаш.

Цига дувца оттадаь дош
дар, казакий цъханкхетаро
паччахьалкхен Ӏаьдала болх-
лошца, моттигашта шоаш
доал деча Ӏаьдалца айхха був-
зам лелабараш», — йоах хьа-
байтача хоамо.

Цу цъханкхетаро шера

баьча балха мах оттабир.
Могадир Донбассе лаьрххӀа
йола операци дӀахьош болча
бӀухошта 100 тонн гумани-
тарни новкъостал дахьийта-
рах.

Иштта укхача дийцар, 2023
шера хьалхашка латтача дек-
харех.

ГалгӀайче «ДегӀаахара доазув» яха дешара гӀишлош 20 процент дукхагӀа хургья

Султиганакъан Йоакъап

Карарча шера «ДегӀаахара
доазув» яха дешара гӀишлош
20 процентага кхоачаш
дукхагӀа хургья ГалгӀайчен
йоккха йоацача шахьарашка
а иштта юрташка а. Ерригаш
кхувш йоагӀаца тӀехьенна
кхетам луш хургья цу тайпа-
ра 103 фусам, аьнна, хоам бир
«Сердало» газетага ГалгӀай
Республикан кулгалхочун ке-
пайоазон болх лелабараша.

«Юкьара а кхы тӀа луш
бола а кхетам балара таро-
наш а чуйоагӀаш, таханар-
ча хано дӀадекхача тайпара
болча гӀирсах пайда а эцаш,
дешара программа дӀаьхьа
йиш я тахан, аьлар мехка

кулгалхочунца Келаматанаь-
къан Махьмуд-Ӏаьлаца ше
къамаьл деш ГалгӀай Респу-
бликан дешара, Илман мини-
стра ГӀончас Дудурганакъан
Асхьаба», — аьнна, белгалду
хоамо.

Цо иштта хьоахадир,
тӀехьарча хана «Дешар» яха
къаман проект юкьаьккха-
ро дешархой дукхагӀа шоаш-
та ховш дар дегӀакхувла таро
хилар. Дешархошта лу «Техно-
логе», «Информатика», «ОБЖ»
урокаш, цул совгӀа берашта
кхетам балара йола кружо-
каш а дӀакхухь. Иштта, Шол-
жерча цъхоалагӀа ишколе
физиках, химех, информати-
ках, биологех йола програм-
ма Юмаеш я. Цига керттe-
ра терко тӀайохийт лаборато-

ре беча балха, иштта яхьаш-
ка дакъа лаца Юмаду бераш.
Илдарха-ГӀалий тӀарча ишко-
ле керттeра теркам тӀабохийт
«Scratch программированeна»,
«3D-моделированeна», «ОБЖ»,
«Хьалхара новкъостал» яча
Илмашта.

«2022 шу йистeдоалаш,
ГалгӀайче 83 ишколе дешар-
хой таро хилар, хӀанзарча ха-
нара технологеш йовза. 2023
шера республике кхы а 20 цу
тайпара фусам дӀайолалурья
болх бе. Царна лаьрхӀа чура
гӀирс ийцаб, из проект кхоа-
чашьяра бехктокхаме бараш
а белгалбаьхьаб», — аьлар Ду-
дурганакъанчо.

Иштта хьехархошта шоай
де дезар дикагӀа довзаш хург-
долаш, уж Юмабу онлайн-оф-

лайн оалача балхага. Цу тай-
пара ГалгӀайчен 127 хьехар-
хо ший балха говзал лак-
хьеш хиннав ФГАОУ ДПО
чуйоагӀаца «Россе дешара Ми-
нистерствон Академе».

«Дешара» къаман проект
кхоачашьeча, федеральни цен-
тро новкъостал деш хиларца
вай таро хилар республикан
дешара даькъ тӀа дика тола-
маш даха», — аьлар ГалгӀай
Республикан кулгалхочо Кела-
матанакъан Махьмуд-Ӏаьлас.

Цо белгалдир, республике
керда дешара урхаллеш хьаел-
лаш хиларца гуш да, боккхий-
бараш а иштта бераш а мел
гӀаддахад. Республикан кул-
галхой хьожаш ба, хӀара бeра
дешара дикал лакха хилийтар-
га.

Галг'айчен «Партийни балха доакъашхой» баха хилар Илдарха-Г'алий т'ара ишкол хьалъеча

Султиганъкъан Йоакъап

Галг'айчен единорос-сий парте болхлой баха хилар, Илдарха-Г'алий т'а хьалъеш йолча ишколага хьажа. Из еш я халкъа программа кхоачашъеш, аьлар «Сердало» газетага моттигерча парте отделене.

«№7 йолча 720 моттига лаьрх'а хьалъеча ишкола хьал миштад хара баха хилар Галг'ай Республикан парламента, «Цъхоаг'о йола Росси» яхача фракце доакъашхой Хамхой Батыр, Кузнецов Александр, парте моттигерча отделене секретарь Боканъкъан Яхьья», — йоах хьабайтача хоама т'а.

Проектах хила езаца беса хьалъеча дешара г'ишлон чу хургда, дешара мел эшаш дар, массе оаг'орахьа берашта кхетам балара эша хьалаш. Белгалдоаккх, из ишкол хьалъешъ яьннай, 80 процентага кхоачаш.

Тема доакъашхочун дезалга д'аделар 100 эзар сом

Г'азданаъкъан Ахьмад

Маг'албикерча администра-цен кулгалхо волча Галай Мусас тема доакъашхочун дезала 100 эзар сом ахча делар. Мехкадас Келаматанаъкъан

Махьмуд-Аьлас баъ соцам ба, т'ем т'а бахача наьха дезалашта мел эшача х'аманга хьажа, аьнна.

«Республикан кулгалхочо хьакимашта т'адиллад, цкъа-шоцца

новкъостал даь ца йеш, массахана цу наха эшачунга хьожаш хилар. Тема доакъашхой ц'аг'арбарий вахара хьала паспорташ отта-даьд оаха. Цъха дезал бусаргбац, ийшача хана новкъостал доацаш. Из вай декхар да, тахан д'изза

д'ачакхдаккха а дезаш», — аьлар Галай Мусас, тха газета интервью луш. Тема юкье болча наьха дезалашта г'о деш йола штаб я Маг'албике. Шоай лоламе т'ем т'а бахача наьха ц'аг'арбараш а чулоац цо.

Тема доакъашхой дезалашта г'о ду единороссаша

Султиганъкъан Йоакъап

Украинерча тема юкье дакъа лоацаш болча вай мехкахой дезалашта новкъостал деш ба единоросса-ш. «Единая Россия» яхача парте моттигерча дакъа секретарь волча Т'умхой Мухьмада т'адиллар, уж нах болча г'о, аьнна, парте РИКА кулгалдеча Кхоартой Ибрах'има, РИК партг'ишлой балха хьалха латтача Дахкилганаъкъан Ибрах'има.

Сурхо т'а, Яндаре бахача тема доакъашхой де-

залаш болча эттар уж», — йоах тхога бенача хоамо. Тайп-тайпарча даарех д'изза дола т'ормигаш дихьар цар цу наха. Цу юкье дар хьоар, шекар, чай, даьтта, конфета-ш.

«Тхоашта могоар даь, цу наха эшачунга хьажа, низ д'акхоачаш дола г'о де г'ерт тхо. Тахан цар хьашташ кхоачашдар эггара лoarx'ameг'а да! Республикан кулгалхочо баъ соцам ба, тема доакъашхочошта мел эшачунга хьожаш хила, аьнна. Маьрша, могоар болаш, Дала ц'енах тохалба вай мехкахой!» — аьлар Кхоартой Ибрах'има.

Пушкина карта вайна юкье держаш латт

Коазой Мадина

Пушкина карта леладараш х'ара дийнахьа дукхаг'а хулаш латт вай республике. Къаьстга даьржа да из берий театрага хьежарашта юкье.

Цу картага г'олла «Цицхолгий дов» яхача спектаклага хьажа баха хилар Наьсарерча, Пхьилекьонгий-Юртарча, Т'ой-Юртарча ишколашкара бераш. Хамченъкъан Аьяс язъь из пьеса оттайир режиссер йолча Хазанъкъан Лайлас. «Хьажархоша Пушкина карта леладар, геттара дика хеташ ба театра болхлой. Пача-хьалкхено ахча Йот'адехкаш долча цу картага г'олла 14 шерагара 22 шерага кхаччалца болча Росссе моллаг'а бахархой аьттув ба музей, театре, консерваторе, филармоне аха. Вай мехкарча наха цу х'аманца бувзам лелабеш дика хет тхона», — аьлар театра болхлочо Пхьарг'аланаъкъан Марианнас. «Цицхолгий дов» яха спектакль берий театре хургья ухк бетта 18-ча, 19-ча денешка. Спектакль йола-лургья 12 сахьат даьлча.

Лоарх'аме болам ба, вай мехка д'ахьош

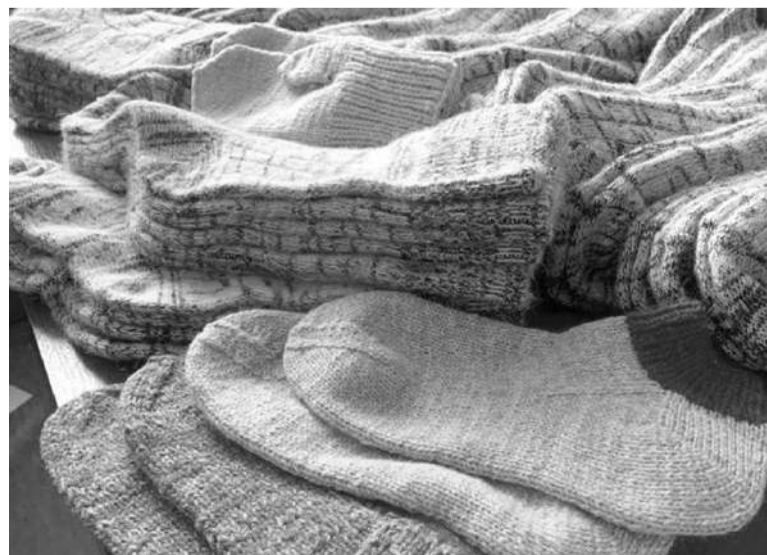
Султиганъкъан Йоакъап

Тема доакъашхой оаг'ув хьаллоацаш бола ерригача Россен «Турпалхочун лаьрх'а йовхал» яха болам ба, вай мехка д'ахьош.

«Боккхаг'бараш» яхача федеральни партпроект кхелла из болх «Берригаш дуккхача шерашка бахалба» яхача лостамаг'а хьаллоацаш а д'ахьош а ба. Из хоам тха газетага бир «Единая Россия» яхача парте моттигерча викалаша. «Даьхен гулакха латтарий ди дездеча дийнахьа шоай

лоламаг'а г'о деш болча наьха, боккхаг'барий аьттув ба, шоай кулгашца хьадаь йовхалах д'изза дола совг'ат хозача дешашца д'адахьийта. Цар оаг'ув хьаллаца декхарийла да вай дерригаш. Иштгача беркатеча гулакхо тема доакъашхой дегашта боккха тоам бергба», — йоах тхога кхачача хоамо.

Хьат'абоаг'ача бетта 23-г'а ди т'акхаччалца латтаргба из болам. Оашош яздаь каьхаташи, тхана х'амаша тема доакъашхошта новкъостал лоаттадеча моттиге д'ачуяла еза. Х'ара каьхата, х'ара д'айхача совг'ат'а ший да коравергва.

Халкъа фронто баркал кхайкадир «Сердало» газетá

Султиганькъан Йоакъап

Къаман фронто исполкома кулгалхо волча М. М. Кузнецовс кулг яздаь, доккха баркал кхайкадеш дола кхат дIаделар «Сердало» газетá керттерча редакторга Курскенаькъан Хадижатага Къаман фронто доакъашхо йолча Тебой Аминас.

ГIалгIай къаман беркате-ча газето шоай оагIув хьаллоачаш хилар, декхараш диза кхоачашдеш хилар белгалдир цо.

«Шун къахьегамá иштта лакхара мах баь дика хет сонá! ДIахо дIайодача хана а, хIанз санна беркате къахьегá аьттув а низ а хилба шун», — аьлар Тебой Аминас.

Телефонага ГIолла терроризм лелаярах бехктокхаме оза тарлу

Султиганькъан Йоакъап

Вай мехкарча МВД кхайкарал ду, телефонашка ГIолла терроризм лелаяра тIехьа тIахьожам лоаттабергба, яхаш. Цох лаяца цо яздаьд ший телеграмканалашка.

«Телефонацара терроризм шийна тIехьа таIазар доагIаш я! Оашош телефон тохалехь, уйла е! Уркал лелáде дагадеха, шоашта делар духьа оаш из теха-яле а, оаш тессача кхера-мах, нах цо кегабарах доккхий зуламаш дала тарлу! Шийна тIехьа таIазар доа-цаш, цу тайпара ГIулакх дусаргдоацилга ховш хила!», — йоах тхога кхьача хоамо.

Террористически акт хиннай, аьнна, оапаш був-цаш; телефон техача сагá, I4 шу даьлча денз, таIазар дергда. Из къаьстта доагIа кхувш латтача берашта, ка-гирхошта! Из тайпа хIама леладераш дукхагIча даь-къе цу ханага кхьчараш ба. МВД болхлоша кийчъ-ьяча видеороликага хьежа-ча, хIаране кхетаде деза, цу тайпарча ГIулакхаца ловза-раш, бегаш лелабар цхьак-ка тайпара могадеш доа-цилга. Минаш ехкай, яхаш, бакъдоацар доаржадерий хьал а чоалхане хургда.

Дукхача ахчанца ГIод тохаш санна, уйла ца еш даьчо, хана-жеряхьа на-бахтара арабаргбоацача кхоачабергба уркал лела-дераш.

Фусамех бехача наьха ГIулакхага хьежар Миннац

Султиганькъан Йоакъап

Буро тIара, нохчашкахьара ва-харах бехача наха нийсььяча фусамех дийцар Миннаце.

«Шоаш баьхача моттигаш-

кара вахарах бехача наха ГIо дарах йолча РФ паччахьалк-хен программага ГIолла болх дIахьош хилар министерствон къахьегамхой дIадахача шера. 2022-ча шера нохчашкахьа-ра, Буро тIара арабаьннача ба-

хархошта делар 746 млн сома-га кхоачаш дола паччахьалкхен ценой сертификаташ», — йоах тхога бенача хоамо.

1990-ча шерашка Нохчий мехкара тIемах ведда араваь-ннача кхо эзар совгIа волча

сагá чуле, паргIата а кхерам боа-цаш ваха а фусамаш нийсьелар ГIалгIай ресбулике.

Иштта 1992-ча шера хIирашца хиннача хатарах арабаьнна 60 эзар ГIалгIай дIанийсбеннаб ук-хазарча шахьарашка, юрташка.

«Ноахал 25-35» яха дешара болам болх беш ба

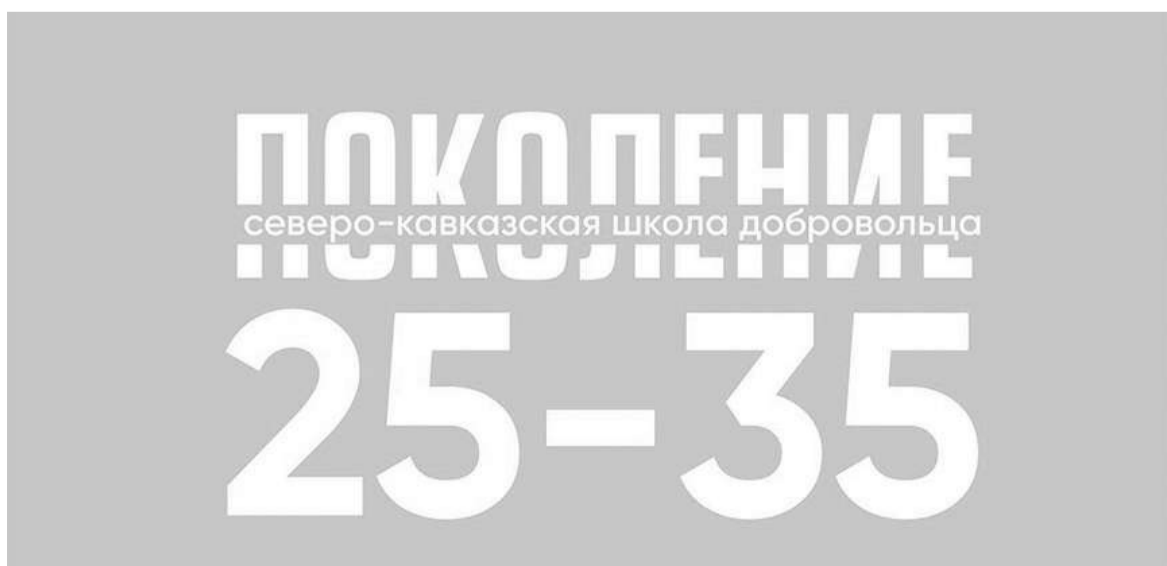
Кьилбаседа Кавказерча шоай лоамагIа ГIо деш болча наьха «Ноахал 25-35» яха вIашагIкхетар хург-да хьатIабоагIача бетта 9-ча денгара 12-ча денга кхаччал-ца йолча хана, Мужечарча спортивни кийчо еча мотти-ге. Из хоам тхога баьр ва шоай лоамерча низий кулгалхочун ГIонча вола Гоамакортань-къан Мустафа.

«Диь дийнахьа цига латтар-гья болх тохкаш йола мотти-гаш, тайп-тайпара кхетам хьа-хьокхаш дола ловзараш, гул-бенирий ГIулакхах, къамаьл де харах йола говзанча-классаш», — йоах тхога кхьача хоамо. Цул совгIа, вIашагIкхетаре

дакъа лоацача наха салоIаш йола ха хоза дIахьоргйола мот-тигаш нийсьергья цига.

«Кьилбаседа Кавказерча шоай лоамах ГIо дечар кхета-ченаш оаха хьалха а яьяр, бакъ-да укх тайпара болх хьалхара беш ба. Дакъа лоацаргдараш 75 саг ва. ХIара миингера ийс саг хургва цига», — аьлар уж вIашагIтехача Хьулахой Ахма-да.

Цу проекта керттера дек-хар — шоай лоамагIа деш дола дика ГIулакхаш доаржадар, царна хьалха латтача наьха болх дикка тоабар. Цар кийч-бе лерхI цу ГIулакхах бола дика говзанчаш, бехктокхаме из ГIулакх дIахьоргдараш.

Буро кІалхарча вахархочунна кхел ергья, цІагІа дІандарг лелаярах

Султиганькъан Йоакъап

Буро кІалха вахача сагá, гІоз хьабаккхача эккхаш йола граната лелаярах, бекк бергба, аьлар «Сердало» газетага ГІалгІай Республикан тІахьожам болхлоша.

«Наьсарен района прокуратуро чІоагІдир моттигерча зІамигача сага, бокьонах доацаш эккхаш дола герз леладеш хиларах, хьадийлла хинна уголовни гІулакх», — белгалдир мехка прокуратуро.

ГІулакх техкарашта гучадаьлар, цу сага, бокьонах ца доагІаш, ше вахача моттиге Буро кІалха, ший цІагІа, дІадахача шера ардара бетта 25-ча денга кхаччалца, эккхаш дола герз леладаь хилар. Из хьадаьккхар ГІалгІай Республике гІолла йолча УФСБ болхлоша, шой болх дІахьоча хана.

Судо лаьрхІар, зІамига саг чуволла. Прокуратуро из гІулакх республикан Магасерча районни судага дІадахийтар.

Берий салола лагерь тоаеш, боккха болх дІабихьар

ГІазданаькъан Ахьмад

«Аьрзи» яхача бераша ахкан хана салолача лагере, из тоаеш, боккха болх дІабихьар. 1999-ча шера хьайийллар из Жайрахьа. Иштга цІенхашта хІанз мара тоаяьц лагерь.

«Лакхача боараме дІабахьа беза оаш из болх! Цу хІаман

тІахьожам чІоагІа хургба согара. Укхаза салолаш хинна цІадаха бераш, юадахка безам болаш, ер моттиг йицье ца могош, хила деза! Мехка эггара хозагІолча моттиге йойиллай лагерь.

Жайрахьа ба вай къаман кхуврч. ГІалашта юкье, беркате хиш, аренаш, цІена фо долча дикагІа хургда берашта. Дега

салолам хиларал совгІа, берий унахцІенон а дика да иштга уллача лагере ха яккхар. Цул совгІа, шой къаман истори а довзаргда царна», — къамаьлдир Мехкадас, лагерь тоаеш баькхача болхлошка. 20 млн совгІа ахча дІагІадахийта тоаяь из беркате моттиг.

Цу дерригача ГІулакха тІахьожам беш хиннай, Мех-

кадас лаьрхІа оттаяь комисси. Тишденна уйнаш, кораш, налараш хийцад лагере. Чуйиллай керда йІовхал, цІена фо чудар тоадаьд, оттабаьб хатар деча хоам бу гІирс. ТІера тхов тоабеш, дикка болх баьб. Футболах, волейболах ловзарашта доазув кьоастадаьд, хоза бурчолгаш дехкад коа.

Шу чакхдалале, кхы а шийтта берий беш хургья республике

Султиганькъан Йоакъап

Ер шу чакхдалалехь, кхы а 12 берий беш хьалье йолаергья вай республике. Из хоам тхога бер я моттигера гІишлой бал-

хах йола министерство.

«Берий бешамаш хьальеш бола болх тІателла дІахьош ба вай мехка. ДІадахача шера хьалье йолаь гІишлош я уж. «Демографи»

яхача къаман проектага гІолла беш ба из беркате болх. Тахан уж эшача хІара моттиге берий бешамаш хилар, дийца варгвоацаш, доккха гІо да бахархошта.

Хьалха, берий беша бер

дІачудала диккача хана ший аргІа хьакхачарга хьежаш, моттигаш йоацаш лаьттабале, тахан цу тайпара ГІулакх гаьнна тІехьашка дисад», — дийцар тхога цу ГІулакхах бектокхаме

болча болхлоша. Белгалде деза, тахан хьальеш латта берий бешамаш эггара тІехьа баьннача кхоачамца тоаяь, мел эшар долаш йолга.

Коартол,
хаьсасомаш
кхебара 25,2
млн ахча
хьожаде лерхI
вайна

Султиганькъан Йоакъап

Укх бетта хьалхарча дийнахьа болх дIаболабир коартоли хаьсасомаши кхебарах йолча йоккхача федеральни проекто.

«Программанна хьакъоастадаь ахча 5 млрд сом да. Из, дIадахача шера хинначул, шозза дукхагIа да. Вай мехка цу Гулакха хьахьождаьр 25, 2 млн сом да», — йоах тхога кхаьчача хоамо. Доккха новкъостал де лерхI, дIайийна хIама дикагIа халийтара лаьтташ тоадеш. «Из мо дола ерригача республиканна беркат хьадаргдола Гулакх, дикагIа тоалургдар деш, дIадахьа деза.

Хаьсасомаш, коартол кхееш болча кхаьегамхоста гIо де деза, лакхерча лагIа тIа цар болх баргболаш», — аьлар вай Мехкадас. Цо белгалдир, вайцигарча лаьтташка дикагIйола коартол кхеьлга.

Мехкал араьха а довзаш дар хьалха, вайцига кхедаь из даар. Цу ханашка нахага тахан санна кхаьега докхий хIамаш дацар, хIаьта хIанз-м мел эшачун кхоачам болаш ба. Юртбоахаме уж хIамаш кхедеш кхаьегача ерригача моттигашка кхоачаргда из ахча.

Геттара чIоагIагIаьдалгара гIо эш, шоай коашка из болх лелабеча наха. Коартоли хаьсасомаши вай тикашка эггара чIоагIагIа дIайидеш дола даар да, цунга хьежжа, из моттиг тоаеш дIадаха деза вай.

Шоаш доал деча моттигашкарча хьакимаша нах тIайибу

Султиганькъан Йоакъап

СалоIа денош дIадаьнна, шоай болх дIаболабаь, нах тIайибу денош кьоастадаьд республикерча администрацешка.

Шолжа-Шахьара кулгал деш вола Заьзганькъан Муса, ший гIончаца Хьоашаланаькъан Мухьамадаца, наха тIаденача хаттарашка хьежар.

«ХьатIаухача наьха вахарера кхоачамбоацараш тайп-тайпара хул. Вахара хьал тоадара тIехьа гIо эшаш ба дукхагIбараш. ХIаране тIадена хаттар тошкаш болх дIахьоргба оаха», — йоах

тхога кхаьчача хоамо.

Шахьара дас, нахаца кьамаьл деш, белгалдир; цхьаккха кьахат доацаш дада лаьтташ, цIенош дIаьзде дезилга. Эггара хьалхарча арIарIа бе безарех ба из болх.

Илдарха-ГIалий тIара 720 дешархочоа лаьрхIа ишкол аьхки хьалгьяь яргья

Султиганькъан Йоакъап

Илдарха-ГIалий тIа хьалгьяеш латта 720 моттиг йола ишкол еш я «Дешара» кьаман проектах. Из хьалгьяь яккха лерхI 2023 шера аьхки, аьнна, хоам бир «Сердало» газетага моттигерча гIишлошгьяра министерствос.

«Из гIишло хьалгьяра 583 млн сом хьожадаьд. Из хьалгье йолайир 2021 шера.

Укхача таханарча денга 85% балхаш йистедаьннад. Говзанчаш чура балхаш доахаш ба, лифт, наIараш овтгаеш, ламинат, кафель Iотохаш, ковна гонахьара доазув тоадеш балхаш дIахьош да укхача», — дувц хоамо.

ХьалхагIа республикан СМИ белгалдаьдар, итташ дика хьалаш дола ишколаш хьалгьяеш хиларо таро хулийтаргья ГIалгIайчен дешара боарам лакха хилийта, лерттIа берашта хьехам бала.

Барта гІалан 10 шу дуз

Магас-Шахьар
хозьяьча гІишлон
хьакъехьа

Гарчакханькъан Сали

Вай къаман керттерча шахьар тІа Магасе наьха дукхагІа теркам тІаозача гІишлонех цаІ я Барта гІала. Из цавховш нийсьеннаяц шахьара юккъе. Вайна ховча беса, гІалгІай ширача заман чухьа денз белгала хиннаб гІалаш ярца, гІала яхача дешагара хьадоагІаш да гІалгІа яхача дош а. Вешта аьлча, ерригача Кьилбаседа Кавказе гІалаш ярца дукхагІа белгалдаьнна къам хиннад вайдар. Цудухьа хержай къаман белгало а хинна Магасе латтаргІола гІишло.

Наьха яьнна ха дІалаьрхІача, ГІалгІайче 80 шерал дукхагІа бах нах

Султиганькъан Йоакъап

Наьха вахар дІаьхагІа хиларга диллача, кхьдолча къамашта юккъе эггара хьалхарча моттиге латт ГІалгІайче. Юкьера дІалаьрхІача, дунен тІа йоаккха ха 80 шерал дукхагІа хул вай мехкарча бахархой, аьнна, хоам бу «Сердало» газетата мотти-

герча министрий кабинета кепайоазон болх лелабераша, Федерал-Пресс йоазон тІа йоак, аьнна, ба из хоам.

«Мехка гІолла хьайцача, Кьулбехьен федеральни дозон тІа баха нах дукхагІа бах. Царна юккъе а белгалбоалаш ба ГІалгІайчен бахархой — 80 шу совгІа.

Селашкахьа баха нах 76 шерал тІехбоал, ГІабартой-Балкхарой мехка 73 шерал дукхагІа бах», — йоак хьабайгача хоама тІа.

Российски Федерацие 2021 шера сага вахара дІоахал 70 шу совгІа хиннад. Вахара-экономически дегІаахара керттера бахьан да хьашташ кхоачашдара дикал лакхья-

лар, из тІадерзадаь да бахархой вахар дикагІа а дІаьхагІа а хилийтара.

Наьха вахар лоаца хул, аьнна, белгалъяьрех я мехкаши мининг. Уж я Чукотски автономни округ, 64 шу совгІа ха йоаккх цигарча наха, Еврейски автономни область, 66 шерал тІехбоал цига бахараш.

Шоай болх дІахьош ба «112» яхача бувзама болхлой

Султиганькъан Йоакъап балха юккъе.

Наха сиха гІо деш йолча «112» оалача бувзамга хІара дийнахьа бахархошкара 600 совгІа гургал кхоач. Из хоам тхога бераш ба МЧС болхлой. «Бераша леладеча ловзараша чІоагІа новкъарле ю тха атта боацача

Доккхача, лоархІамеча декхарашта тІехьа къахьегаш боакхача болхлой гІулакх ма хетта дІадахийтац, хІиллане е ловзараш деш етгача телефонаша. Бераш, уж ловзараш леладеш, телефон дІалаьца

кхестача хана, хатар хинна, гІо эша нах тхога телефон хьа ца кхоачаш сагота хул», — йоак цу моттигерча болхлоша. «112» оалача бувзама болхлоша чІоагІа дехар ду берий даьшка, ноаношка.

Боккъал а хьехар де шоай берашта, бІарг лакха царга, зулам даргдар телефонашца

леладе паргІата ма дита! Из тайпара хІама леладе йиш йоацилгах, цар дуккхача наьха болх кегабеш хиларах дІакхетабе! Хатар хиннача наха оарцагІдолхаш хилча лоархІаме я хІара минот, бувзамхошта новкъарле ма лелайта шоай дезалхошка!

Барта гІала хьалье йолаь хиннай 2012-ча шера, ховшма хиллара, вай даьша хьал ца еш юташ хиннай ГІала шин тайпара бахьанаш нийсделча. Хьалхара бахьан хиннад, из хьальеш вола тІоговзанча валар, шоллагІдола бахьан — нийсса цхьан шера из хьалье ца йоале. Цудухьа Барта гІала хьелье лаьрхІа хиннад цхьан шера. Цу декхарех лоархІабавьб из етта гІишлонхой.

ГІала хьалье яьннай 365 дийнахьа. Кхьча дешаща аьлча, из етта яьннай 2013-ча шера. Укх шера итт шу доал цун. Ювцача гІишлон архитектор хиннав Ткаченко Сергей.

ХІаьта из хьальеца эггара хьинарегІа дола дакъа лаьцад вай мехкахочо Харсенанькъан Іалихана. Цун чогагІа хьальеьй аьлча, нийсагІа хургда. ГІала 100 метр лакха я, цун пенаш 50 метр шера да. ХІара гІат хьалдеш 85-90 кубометр бетон дІаяхай, еррига цунга дІаяха бетон я 8,7 эзар кубометр. ХІаьта арматурах дувце, цунга дІаяхай 1,5 эзар тонн арматура. Таханарча дийнахьа цун фусамаш хозьеш да вай профессионални суртанчий дикагІдола балхаш, даьй вахар довзийташ дола гІирсаш. Ший тайпара музей а хинна, дІаьттай гІала.

ГалгIайче 2023 шера электро-мобилашта лаьрхIа хьалхара заправкаш хьаелла лерхI

Коазой Мадина

2023 шера ГалгIайче хьалъе лерхIаш я электро-мобилашта йола заправкаш, аьнна, хоам бу ГалгIай Республикан паччахьалкхен кепайоазон болх лелабераша.

«Из кердадар юкъедо-ладеш хилара бахьан да, вай республике федераль-ни центро электротранспор-та лаьрхIа зарядка еш йола моттиг хьакхоллар пилотни оалача проекта юкъедихьа хилар», — йоах хоамо.

Цу тайпара, ер шу чакхдалалехь, токаца лелача машенашта (электро-мобилашта) лаьрхIа йола заправкаш хургьа ГалгIайче.

Болх нийса, ший ханнахьа харжар

Республике эггара чIоагIагIа эшаш йола профессеш могайра тIехьа къахъега деза вай массане

Султиганькъан Йоакъап

Дукха ха йоацаш, журналисташца мехкадас Келаматанькъан Махьмуд-Иаьлас дIайихьача кхетаче дий-цар, таханарча дийнахьа республикан эггара чIоагIагIа эшаш бола говзанчаш кийч-бара тIехьа къахъега дезаш хиларах.

Журналисташа белгалдир, тайп-тайпарча моттигашка эшаш бола дукха болхлой бац вай, аьнна. ДIа-хьа эцаш, дийцар из хьал тоаде дезарах, цу гIулакха бехке бараш малашб. Телевидени, газеташ, радио, интернет — цар массар а керттера дакъа дIалоацаш латт цу тайпара кхоачамбоа-цараш юстардоахача.

Бакъда тахан вайна массанена ха деза цу лостамагIа бу болх наха ладувгIаргдолча оагIорахьа бе безилга. Мел дийцараш хьоахаде этгача-м, уж дукха да. ДIадахача шера-рашка мехкара хьал зувш теркалдаьр, зийнар кертте оттадергда вай. Этта хьал дикагIа мишта тоаде йиш я, фу юкъедоаладича аьттув хургба, эггара хьалха сенгара дIадолада деза кхетадеш, ховш хила деза вай.

Эггара чIоагIагIа эшаш йола профессеш малагIаш я тохкаш хьабоагIача болх-лошка ладийгIача, тахан вайна гетгара чIоагIа эшараш ба IT- говзанчаш, маркетингаш, моллагIдола хIама вIашагIдоллаш, доаржадеш бола болхлой. Эггара эшаш болча говзанчашта юкъе ба уж балха говзалаш караерза-

ья нах.

Туханарча ден вахара хьал миштад аьлча, теркалду вай цхьа хIама. Масала, болхара хьаким воацаш хуле, из сага зувргдац, бакъда ший болх дика хьабеш вола токага хьожар, даа хIама кийчдер воацаш хуле, берригача наха сиха зув. Тахан республикера заводаш, фабрикаш, шоай болх юха ца соцабеш, къахъегаш хургйолаш, цига эшаш мел бола говзанчаш хила беза.

Вай бола болхлой дIаязбе беза, тIаккха эшаш бараш малагIаш ба тохкаш, дIабахьа оарцагIбаьнна. Эггара хьалхарча арIагIа цу гIулакха уйла е езараш ба Миннаца, дешареи Иилмани министерствон болхлой. ШоллагIбараш ба лакхерча классашка дешаш долча берашца балха говзал харжара тIехьа болх бераш. Эшача болхлошка бешжа, бе-бе балхаш могадеш дола хоамаш лоаттаде деза вай. Царна юкъе хила еза технологий, механикий, электрикий, дизайнерий балхаш Iомадара кагирхой тIахьехаш, уж царна мерздеш йола тайп-тайпара программаш, переда-чаш, статьяш, хоамаш.

Ах шера уж хIамаш лерге латта деза кагирхошта, таханара кхьдола хIамаш санна. Бахархошта хайта деза, иштта болча болхлоша бетта мел алапи эца йиш я, къахъегарца мел гаьнабала йиш я. Уж деррига хIамаш журналисташта хайта дезараш ба цу гIулакхах бехктокхаме бола болхлой.

Тухан масе моттигашка даьржа дола уж каьхаташ доацаш, дIабахьа беза из болх. Из хIама юкъера дIа ца доаккхе, таьрахьаши каьхаташи хинна дусаргда из деррига. ХIаьта къаьстта цу каьхаташ-царча хьовзамо, сов дукха хайта низи дIаозаш, ма хетта дIадолхац дуккха гIулакхаш. Ах шу даьлча, даьр фуд тохкаш, чакхдаккха деза из гIулакх. Цул совгIа, Россе шахьарашка эшаш бола болхлой малагIаш ба тохкаш, ховш хила деза вай.

Из хIара дезалга кхоачаш да. Таханарча дийнахьа моллагIча Россе шахьаре деша, болх бе йиш йолаш ба вай бахархой, парIатта цига Iе моттигаш а йолаш.

МоллагIа хIама этгача, республике цIакхача а тахан хала дац. ДIаяхача ханашка «шабашка» аьле моллагIча СССР моттиге болх бе дIаболхар вай мехкахой. Вай-цига ма хетта хьаде хIама доацача хана, бIарчча дезалаш арахьа дIабахе, цьхан юккъа болх бийя, шортта ахча да хьаш, цIабоагIар.

Дуккхача дезалашка латтар из гIулакх. Вахар тахан тоаде гIерта деза! Тахан хьадаьчо мара лац сийрда кхоане. Гишлой балхаца, ЖКХ, фармацевтике, дарбанчешка, машенаш тоаеча, иштта кхьйолча моттигашка къахъегача наьха аьттув ба дикка ахча даккха. Арахьа болх бе дIабахарий вIаштIехьадоал, шоашта лаьтта, квартира, цIа, дикагIйола машен эца. Белгалде деза, ший болх дика боьзаш вола инженер масе

ханашка дошо маьха хиннилга! Вай къаман хьалха а таханарча дийнахьа а, из гIулакх шаьрдеш, гаьнабала йиш яраш дукха хиннаб.

Эггара лоархIамерIдар да уж говзанчаш кийчбеш бола болх нийса дIабахьар. Кхувш латгача къонача тIехьенна нийса кхетам луш хила беза цар даьй, ноаной. Бера хана денз, шоашта уллув дIаувттабеш, къахъега Iомабаь дезал кхийна баьлча ший тайпара, хIама довза гIерташ, хул. Ше карайца-ча хIаман тIехьа бехктокхам кхетабеш хьалкхийнар, дика болхло, кIоаргга хIама довза говзанча хиле дIабода.

Къахъегамхошта юкъе лоархIамерий ший болх дIабахьа, моллагIча моттиге дикача оагIорахьа наха зувш вола говзанча кхевераш цIагIара да, нана да. Нахаца дIа а этта, болх дIабахьа начIал ца тоьаш моттигаш тахан дукха хул. Таханара вай хьал дувца этгача, тайп-тайпара болхлой ца тоьаш кхест вай. ХIанзчул 5-7 шу хьалха, ер ди доагIаргдолга ховш, вай тохаденнадаларе, хьал кхьча тайпара хургдар.

Мехка эггара чIоагIагIа эшаш бола къахъегамхой малагIаш ба тохкаш, из гIулакх тоадергдаш юкъедоладеш ца хилча, иштта хул. Оалаш да-кх, соалоз ахкан хана кийчье, хIаьта ворда кхоачам Iай бе, аьле. Цу хIаман уйла е еза вай! ТIаккха гургда вайна из гIулакх дикача оагIорахьа хувцалуш.

Зуламхой совцабе беза

Гарчакханькъан Сали

Дуккхача наха къахъег Магас хозьеш, хьадаь дика хIама лораде гIерташ, из цIена лоаттаеш. Бакъда цьхаболча наха дезац мотт сона, вай шахьар хоза хилар. Цунна дуккха тешалаш да. Магаса юккъе «Дзурдзуки» аьнна цIи а тилла, остановакш егIаьр; йIайхача хана шийла а шийлача хана йIайха а хургйолаш. Кизга наIараш йохаяь Iоовттайир уж.

Телефонаш оттаяьр гIалий тIа, урс хьеккха трубкаш хьа а яьха, дIайихьар. Терминалаш оттаяьр налогаш, штрафаш, ахча Iодежаш. Йохайир. Нувхаш екьаргйолаш тайп-тайпара контейнераш оттаяьр каьхата, пластиканна, кхачан нувхашта лаьрхIа.

Уж а йитанзар. Берий майдан тIа, нах лелача гIашлой новкъа сийрда хургйолаш, Малсаганькъан Д. урам тIа лампаш егIаьр. Цьхан бус йохаяьр тько совгIа йола лампа. Укх деношка телефона тIа, телевиденена ахча Iодежаш йола Гаьгенаькъан Ботий цIерагIча урам тIа лаьтта терминал, кабина чура хьа а яькха, дIайихьай.

Царех тарра хIамаш дукха нийслу шахьар тIа. Наркотикаш йохарца, увзарца санна къовсам лоаттабе беза цу тайпарча нахаца а.

ГалгІайчера дегІа тІа цхьалха йоаца кхалсаг, дарба де Москве дІахьожаяь

ГалгІайчера дегІа тІа цхьалха йоаца кхалсаг, 2023 шера наджгоанцхой бетта дийтлагІа дийнахьа Москверча В. И. Кулакова цІерагІа акушерий, гинекологе, перинатологе федеральни Центре дІахьожайир. Медицина катастрофа доалахьарча миша кемаца дІакхоачайир из цу моттиге, аьлар «Сердало» газетага республикан унахцІенон Министерствон кепайоозон болх ле-лабераша.

«ХьалхагІа, наджгоанцхой бетта иттлагІа дийнахьа, из кхалсаг енаяр ГалгІай Республикан перинатальни центре, лакха давлени йолаш, цул совгІа хила тарлу дезалхо дІавалара кхерам болаш дар гІулакх. Сихача лорий новкюсталца, из этІа а яь, бер хьальийцад. Цул тІехьагІа дий ди даьлча, дІайигай из федеральни Центре, лаьрхІа дарба дергдолаш», — аьлар дІахо унахцІенон министерствон кепайоозон викалаша.

Хьинаре кьахьега лерхІ республикерча хьакимаша

Султиганькъан Йоакъан

Къаман проекташка гІолла, дикка кьахьега лаьрхІа ба вай хьакимаш укх шера. ДІадахача шера из болх чакхбаккхар вай мехка 98% кхоачаш. 2021-ча шера къаман проекташта лаьрхІа ахчах дисар 2 млрд 811 миллион сом хиннадале, цхьа шу даьлча юхедисар 266 млн 694 сом дар.

«Тха керттера декхар — къа-

ман проекташка гІолла республикан хІара сага пайда эцар. Цу даьктера болх 100% кхоачаш чакхбаккхара хІара денна кьахьегаш, дикагІа да аьнна хетараш юкьедоладеш, хила деза вай», — аьлар мехкадас Келаматананькъан Махьмуд-Іаьлас. ГІулакх тІехьадиса латтаргдоацаш, гІишлой балхаш дІадоладара тІехьа йола контрактан ханнахьа кийча хила еза, лаьттан доазоний каьхаташ кийча хила деза, цхьаккха кхо-

ачамбоацар доацаш. 2022-ча шера шовзткъа совгІа йолча регионални проектах 12 къаман проектага болх дІаболабайта республике хьахьожаяьдар 11 млрд 532 млн сом.

«Къаман проекташка гІолла тахан вай республике хьалъеш латт лоархІаге гІишлош, ийеш латт дарбанчашка эшаш йола хІамаш, цул совгІа, тоадеш латт наькъаш, цІеньеш я нувхаш дІакхувсаш хинна йоккхий моттигаш, хьунаш меттайоалаеш,

хин йистошка лостам беш кьахьег», — белгалдир ший къамаьла юкье мехкадас Келаматананькъан Махьмуд-Іаьлас.

Республика кулгалхочо яхачох, кьахьегаш дикка гаьнадала аьттув хилар вай шоай болх бехктокхаме, лоархІаге чакхбоаккхаш йола организацеш хиларах. Иштга хургда укх шера а. БоагІаца боараме кьахьегаш болча болхлошта мел эша кхоачам хулийташ, дІадахьа деза гІулакх.

Курхьарса исторех лаьца

«Россерча къамий керта тІа туллабеча гІирса» яхь хилар

ГІазданаькъан Ахьмад

Ерригача Росссе дІахьош йолча йоккхача яхье дакъа лоацаш хилар республикерча къаман кхоллама цІен этнографех болча оагІон методист йола Ховтананькъан Тамилла. Цига хьокха оттабаь болх вай къаман кхалнаха лелаяьча курхьарса истори довзийташ ба.

«Вай къаман кхалнаха керта тІа хІама лелаяь, тхьовра денз хьадоагІаш да. ТІадувхача барзкъашта юкье эггара хьалхагІа бІарг тІаоттар из хиннад. Корта берзан болаш, арабувлаш хиннабац тхьоврча хана баьха вай къаман кхалнах. Из довзаргда вай кьоаной къамаьлашка, дувцарашка ладийгІаца.

Таханарча дийнахьа а иштга латт вай къаман юкье! Наха юкье арайоалача хана, ший керта тІа хІама тиллар геттара лоархІаге да, эздийча цІагІа кхейяча кхалсага. ДІадахача хана Кьилбаседа Кавказерча кхалнахах вай къаман кхалнах хьакьоастабар курхьарс хиннай. Цу атта хиннайоацача ханашка курхьарс эца таро яраш дукха хиннабац, хІана аьлча

маьха еза хиннай из.

Цу хана 15 бежана мах боаккхаш хиннаб курхьарсах. Ший тайпара бустам баккха яьча цох; Кавказа лоамашка, Гуржий мехка гІолла лелаш шийна дайначох яздаьча книжка тІа дувц мехкаш тохкаш лелача цІихезача немцецо Клапорт Юлиуса. Хьалхашкахьа Ючухьовзаяьча акха газан мулашта тара я из, аьннад цо курхьарсах.

Лоаман юрташка бахача кхалнаха Іадат даь лелаяь тхьовра курхьарс. Цхьаккха кхьдолча къаман, лоаллаха бахача нохчий а, из тайпара керта тІа туллабу гІирс хиннабац. Цох яздаьд, дІадахача бІаьшарера вай къаман наьха вахар дувцаш, Крупнов Е. И.:

«Из тайпара керта тІара хІама цхьаккха къаман хиннаяц. Кхьметтел лоалаха дахача къамашта юкье а хиннаяц из. Къаьстга гІалгІай къаман кхалнахьа гІирс ба курхьарс!» Цох дийцад, 1638-ча шера гІалгІай мехка гІолла чакхьаьнна, Кахети яхача моттиге болхаш хиннача аьлаша Волконский Федора, Хватов Артемас», — дийцар Ховтананькъан Тамилас, тха газета интервью душ. Кур-

хьарсах яздеш, дукха кьахьийгад методиста деррига гулде гІерташ. Крупнов Е., Семенов Л., Албохчанаькъан М., Руденко Р., Кьоастой Х. цох дувцаш яздаь балхаш техкад цо. Цу юкьельацар Тамилас дІадахача шера гураьха Цхьоре лаьтгача гІала чура кораяь хІамаш. Царна юкье, вайна массанена ма харра, курхьарсаш а яр.

«Ерригача Росссе дІахьош йола из яхь кхеллай къамашта юкьера культуран бувзамаш, барт чІоагІдара духьа. Росссе дахача дерригача къамий цу хІамаех бола кхетам лакхбе аьнна, вІашагІбеллаб из боккха болх. Цу тІа кьахьийгараша белгалдир, кхувш йола тІехье ший къаман культура, цун Іадаташ, эздий

йола оамалаш лораеш, дІаьха еза, аьнна.

Россе къамий культура лораяьр вайга массанега кхоачаш доккха гІулакх да», — аьлар къаман кхоллама цІенна кулгал деча Котананькъан Марема. «Россерча къамаша керта тІа лелабу гІирс» яха яхь дІайихьар, Росссе къамий кхоллама цІен болхлоша гІо деш.

ГалгІайче исбахьален искусствай музее «Дегагара дегага» яха дохкар-хьажар хургда

Илдарха-ГІалий тІарча ГалгІай Республикан исбахьален искусствай музее «Дегагара дегага» яхача дика ГІулакхаш деча суртанчий тІаьрге докка оттадергда цар балхаш. Цар шоай кулгашца даькка сурташ доккаш хургда цу дийнахьа, аьнна, хоам бир «Сердало» газетата музее болхлоша.

«Наджгоанцхой бетта вурийтлагІа ди цун тІехьара ди хургда. ТІаьрг-хьажар дІайолалургья 14:30 яьлча, суртанчашта грамоташ лургья, цар итт сурт да цига доккаш хургдараш. Царех денна аьча могашал йоаьча бераш-та дІадохийтаргда, цар кхоллама балха эшаш йола хІамаш эьаш», — йоаь хоамо.

Белгалдоаккх, дукха ха яц ГалгІай Республикан исбахьален искусствай паччахьалкхен музее, суртанчаша ара юкье шоай сурташ дехкаш, йола моттиг чакхьяьккха. Из шин дийнахьа дІайихьар, цига даька лоаьаш хилар говзал лакха йола суртанчаш: Доврбиканакьан Башир, Имагожанакьан Хож-Ахьмад, Хьоартой Батыр, иштта цу тайпарча лотама юкье хьалхара даька лоаьаш хилар ГалгІай Республикан искусствай цїихеза болхло Чуранакьан Аюп, Хачубаранакьан Марина, Пхьаранакьан Галихан, кхыбараш.

ГалгІайчен берий халхара ансамбль белгалйир, лакха цїи яларца

ГалгІайчен берий халхара ансамбль лакха цїи яларца белгалйир. Наджгоанцхой бетта итлагІа дийнахьа, РФ культуран министерствос № II йолча ший амарца, Илдарха-ГІалий тІарча «Таргам» яхача халхара ансамбла «Российски Федерацие халкьа кхоллама цїихеза тоаба» яха цїи елар, аьлар

«Сердало» газетата Илдарха-ГІалан администраце.

Вайцигарча наха халхараш ду бераш дезаденна дукха ха я, царна юкье ба халхараш хоза хетараш а, цу тайпарча искусствон лакха мах бе ховраш а.

«Ансамбль хилар халкьашта юкьерча а вай мехкарча

кьамашта юкьерча а яхьашка даька лоаьаш, иштта уж хилар дукхача вІашагІкхетарашка, фестивалашка», — йоаь хьабайтача хоам тІа.

Культуран цїен кулгалхо ва Овшанакьан Кьамбулат, из ва, 2-гІа лоархІам бола «Даьймехка хьалха карагІдаьннарех» яха орден лелаеш. Халхарчий художественни кулгалхо

ва, РФ паччахьалкхен премееца белгалваьккха Беканакьан Адам.

ГалгІай Республикан кхоллама наха, паччахьалкхен боахамий кулгалхоша «Таргам» ансамбль цу лоархІамеча цїерца даькьалайийцар, иштта цо ший балха юкье кердадараш дарга сагувсаьш хилар а белгалдир.

ГалгІайче «Дийна истореш гойтар» яха Кьилбаседа Кавказа фестиваль хилар

Селхан Магасерча культура дегІаяра Центра тхов кІалха чакхьяьлар «Дийна истореш гойтар» яха Кьилбаседа Кавказа хьалхара фестиваль, аьнна, хоам бир «Сердало» газетата корреспондентага из вІашагІеллараша.

«Цига даька лоаьаш хилар гІалгІай а нохчий а артисташ: ГетагІазанакьан Гайна, Мусенакьан Алина, Овшанакьан Зара, Базорканакьан Бела, иштта кхыбараш.

ВІашагІкхетар чакхьдоалаш, котбаьннача кхьяьне цїераш яьхар. Берригаш а бар берий а кхувшбоагІарий а ийс болх», — йоаь хоамо.

Котбаьннарашта совгІаташ дІалуш яр Россен кинематографистий ГалгІай Республикержа юкьарлон кулгалхо, кхоллама болхлой Центра кулгалхо Дзортанакьан Мадина.

Белгалдаккха деза, фестиваль Кьилбаседа Кавказа хилар, бакьда цига даька лаца дагахьа енна заяькаш кхьаца мехкара а яр: Узбекистанера, Казахстанера.

«Сона хетачох, цу фестивала дикагІа мел дар хІанзчул тІехьагІа хургда. Цох халкьашта юкьера ГІулакх хилар лов сона.

Цига даька лоаьаш хиннарий аьттув балар а лов», — аьлар желтий-ромой латарах волча Олимпийски чемпиона Манкенакьан Назира.

Шолжа-Шахъаре дийцар хицара, токацара гѳулакх

Султиганъкъан Йоакъан

Энергетикахи ЖКХ балхахи йолча министерствон кулгалхо волча Лоалахой Ахьмадаца кхетаче йир Шолжа района кулгал деча Татенъкъан Гийсас.

Влашгѳхетаре цар дувца оттадаь керттара дешаш, районера тишгѳенна хин турбаш хувцарца, боагѳаца боараме наха сердал лоаттае езарца, дувзаденна дар. Иштта белгалдир, хий лоаттаду моттигаш, лакха терко

еш, тѳахьожам беш, цаѳ волча оператора доалахьа халийта езилга.

«Арште, Эбарга-юрта бахача наха боагѳаца боараме хий дѳацакхачарах, дийцар района кулгалхоцо министрага. Лоалахой Ахьмада аьлар, уж шаккхе юрт керда хин линеш чухьа езаца моттигашта юкьехьоргьа, аьнна», — йоах тха газетага кхачьаца хоамо.

Хьакимаша цу кхетаче соцам бир, дѳахо дѳайодача хана, цу мугѳарера гѳулакхаш кхы тѳа тоадеш, дѳабаха безаш хилар.

Ленинграда баь хинна го бохабаь, 80 шу дизад

Гѳибухера столица лораяь гѳалгѳай

Гарчакханаькъан Сали

Укх деношка 80 шу дизад фашисташа Ленинграда баь хинна го бохабаь. Шоай мел йола кьизал, низ тѳабихьаца а, 872 дийнахьа советски сага лоам каге, из гораоттаве мегадац гѳаьрхошта. Цу тѳема юкье дакъа лаьцад дуккхача кьамех болча наха. Доккха дакъа юкьедихьад Ленина гѳала мукъайоаккхача вай кьамах болча наха а. «Ленинград лораяеш хинна гѳалгѳай» яха, Т. У. Яндиевас язъяь статья йийшай аз. Дикка ха я из араьнна, цунна кѳа техаяр 2005 шера «Сердало» газета тѳа. Цо яхачох, Ленинград лораяеш 87 гѳалгѳа хиннав, цар белггала цѳераш а яьхай цо.

Уж ба вай кьаман 48 тайпан нах, дукха нах ба. Царна юкье ба гетгара гѳорбаьннача дезалашка кхийна кагий нах а мехкарий а. Масала, гѳалгѳай хьалхарча этнографа Йоахарганаькъан Чхьагѳа а Базорканаькъан Мочкхий йийи гѳайше а воѳ хиннав Йоахарганаькъан Рашид-Бек. Ховш ма хиллара, Кьилбаседа Кавказе дахача кьамашта юкье эггара хьалхара тѳема лѳтчик хинна саг ва из. Фашисташцарча тѳем тѳа, мохк лорабеш, ший са Юдиллад цо. Иштта берригача гѳалгѳашта а цул арахьа а йовзаш я Тутайнаькъан Идриса Аьсет. Ленинградерча 1-ча лорий институте балха йолчара тѳем тѳа йода из, ше болх баь гѳала лораяеш хул юхьанца, ший Йоажал цу тѳем тѳа кораю цунна а. Кхы кѳезигагѳа цѳихеза вац Гѳудантанаькъан Бориса Руслан а. Капитан вола из 30-ча гвардейски танко-

ви бригада 546 батальона командира Гѳонча хиннав. Ленинградски областа Арбузово яхача юрта лаьтгача тѳем тѳа 1943 шера июль бетта 24 дийнахьа ший танка чу ваьгав из. Советски Союза Турпал яха цѳи енна хиннай цунна валарца, бакьда из цунна хьа хлана еннайц кхеттаде хала да. Цунна из ялар бакьдеш долча каьхаташта кѳа техай кхыметтел книжкаш тѳа. Иштта цу тѳем тѳа дакъа лоацаш хиннав Гарчакханаькъан Саѳида Жабраил, Дзараханаькъан Жамбота Жабраил, Курскенаькъан Ибрахѳима Хьадрис, Мисловранаькъан Исмаѳала Аюп, Паражанаькъан Ислама Ахьмад, Гайтанаькъан Дуге Гадрахьман, кхыбараш. Вай республикера тѳем тѳа бахача наха юкье хиннав эрсий: Губин Степан Фѳедрович, Дижевский Александр Дмитриевич, Ефимов Николай Степанович, Иванова Нина Ивановна, Кузнецов Михаил Андреевич, Петрусенко Иван Николаевич, Полуобояров Александр Иванович, Романцев Василий Семѳенович, Руващенко Николай Ефимович, Статейкин Василий Петрович, Федотова (Губина) Вера Николаевна, Чечин Иван Игнатъевич, Шукин Фѳедр Васильевич. Нохчо Алироевгѳар Цуге Нурди а вай мехкара ваха хиннав моастагѳоа духьальотта а ший мохк мукъабаккха а.

Ленинград лораяеш хиннача нахах цхьабараш бѳаргаго а бовза а ираз хиннад са. Масала, Дидиганаькъан Сатой Илез Наьсаре, тхона дукха гаьна воацаш, вахар, кѳира цкъа-м, тѳешам боллаш, бѳаргагора сона из, цу хана дика лѳлалуш а водаш-воагѳаш а хулар тѳема ветеран. Цул совгѳа, цун воша Сатой Жабраил тха школе физрук волаш болх

беш а хилар цхьан юкьа. 1941 шера сентябрь бетта 3 дийнахьа Ленинград лораяеш волча Сатой Ильяса кога чѳоагѳа чов ю. Цул совгѳа, бѳаргавайна, сона воззаш вар Зортанаькъан Саѳадали Сайпудин. Буро кѳалха Ючуотгача вахаш хинна из юкьерча дѳѳара, бакьвола инттеллигент санна кьамаьл де а, барзкъанна кечвала а, наха накъавоалаш кьахьега а ховш саг вар. Тѳом чакхбаьнначул тѳехьагѳа а, шоай юрта хьайбай лор санна воззаш, хоатгаш, юртахошта Гѳо деш вар Сайпудин.

Тахан а Ленинград мел лораяча наьха цѳераш влашгѳа, цхьана дѳаязъяь яьннац аьнна хет сона. Цунна дола тѳешал доаладергда аз. Халкъа йоазанхочун Боканаькъан Хаме Ахьмада я «Тиша цѳа» яха повесть. Из дѳайоалалу укх дешашкара: «Сийлахь-боккхача Даймехка тѳема шѳарашка Ленинград лораяеш байнача Боканаькъан Хизарий Габѳийи сийна». Вѳешта аьлча, уж ши воша цу тѳем тѳа веннавале а, бакьда Т. У. Яндиевас юкьевихьавац Ленинград лораяча а цѳига байнача а наха. Уж а уж санна дѳа ца язбеш битарех а «иштта кхы дуккхабараш» аьннад цо. Из нийса дац, цу тѳем тѳа веннача хѳара сага тайпан цѳи, ший цѳи, даь цѳи йовзаш хила деза вай.

Цу тѳема хеттадаь дукха исбахьален литературан йоазош а да вай кьаман. Масала, Пхьилекьонгий Махьмад-Саѳида «Этии Вутии» яхача повѳеста тѳа дикка моттиг дѳалоацаш я из тема, цул совгѳа цун турпал вола капитан Городецкий Ленинградера ва. Ювца гѳала бахьан тѳом беш ла Боканаькъан Ахьмада «Тиша цѳа» яхача повѳеста турпал Ги-

рихан. Гуйре тѳаеца Ленинграде деша ваха уйла йолаш вар из, бакьда ружкъан болх чѳоагѳа ба, из гѳала лораяе а из бахьан вала а везаш хул. Цо наьнага дайтача каьхата гѳара мугѳараш деш вай: «Тхоашта чухьа синош мел да, духьаллаттаргда тхо моастагѳоа, дѳалургьац оаха Ленина гѳала. Йоажалах тхо кхѳерац, Йоажал оаха эшайь. Хѳаьта нагахьа санна, хиланза ца долаш, валар хуле, вай Даьхе бахьан, Ленина гѳала бахьан хул – вѳалла сагота а дац».

«Бакьдолчоь йола поэма» яхача сий йоазон тѳа аз а хьоахажь Ленинград а цунна баь хинна го а. Цунцара массекх мугѳ боалабе безам бар са укхаз:

«Са байт айлуш я хѳара денна,
Воча адамий судхо хинна,
Харцѳувр дѳагѳоргвац, кхаа бенна,
Цо еча кхѳлах кьу мо тинна.

Са илли тѳеш мо хургда латкъаш,
Нагахьа санна тахан, кхоана,
Дикача сага дега латкъаш,
Зе е зулам хьадулой шоана.

Бакура комиссараш наха
Бицбиц, бакьдар котдоаккхаш байна,
Цар сий деш даим лаьтгача даха
Мехко тѳадиллад тахан вайна.

Ленинграде моцал лайнараш
Ба вайна цхьабаккха гѳайгѳан оаса,
Вай-м дицдергдац царех хайнараш,
Дѳѳах боаллаш денала хьоаса...»

Суртам тѳа: 1. Йоахарганаькъан Рашид-Бек, 2. Гѳудантанаькъан Руслан, 3. Тутайнаькъан Аьсет, 4. Гарчакханаькъан Жабраил.

Ирчакханаькъан Сали

Со зламига клянк волаш, тхона дукха гаьна боацаш, Наьсарерча С. Орджоникидзе церагча урам тла бахар Кпуренаькъан. Из цла, кхыдараш санна доацаш, дика довзаш дар цу юкьерча а ерригача юрта а бахача наха. Цу хана Наьсаре хланз санна шахьар яцар, юрт лоархаш яр, пхи-ялх мара улица а яцар нах бахаш. Сенца белгала дар из цла? Боккхагчар яхачох, цу коа вахар чоагла хьаьнала а кьахьегам безаш а вола саг Кпуренаькъан Йоакъап. Тайпан цли иштта азийой а, из ше Пумхой вар. Цун да Элберд а, кхоачарле хулаш бола нах а Эккажкьонгий-Юрта баьха хиннаб вай Сибре дигале. Порваьнна йоазанхо хиннача Хамхой Вахий даьга Висан-Гирега дехка хиннад цар шоай лаятташ. Цигарча маьждигера Юволавенна Султганакань кашамаш долча Ютлакхачалца дада лаятташ Йоакъап-молла даьй баьха а цар доалахьа а хиннад цьхан хана. Тайпан цли хувцара баьхан хиннад, нахаца цьха дов долаш моттиг оттар.

Йоакъапа даьгара Элбердагара мара хьайоагаш яц Кпуренаькъан яха цар тайпан цли, из лелаш тахан а пхи-ялх цла мара дац. Бакьда уж тувлбе мегаргбац Буро кпалхарча Кпуренаькъанца, хлана аьлча уж Леймой лоархаш а кхыча тайпан нах а ба.

Элбердал хьалха хиннача цар даьша Пумхой аьле язьйиташ хиннай шоай тайпан цли. Цьхан заман чухь Эккажкьонгий-Юрта а баьхе, шоаш баха моттиг йите, лоаман юрта Пумагла баха болх уж. Цига, нах дла-юха боабеш, дов хилар баьхан долаш, хьалха шоаш баьхача юрта юхабахка безача овтт Элберда дезал. Цу хана, цигара ара ца бовлаш, бахаш хиннаб цун вежарий Муса, Уматгири.

Элберд ше е бусалба дешар а е дунен дешар а дийша хиннавац, амма вахар, нах, цар мотт, ладаташ дика довзаш саг хинначох тара ва, хлана аьлча цлихеза кхелахо санна вовзаш хиннав из мехка. Из юкьеваха дов шозлагла ваха везаш

Сий долаш хинна молла

Наьсаре ваьхача Кпуренаькъан Йоакъап-моллах

хиннадац, иштта говза мотт а кпюарга хьаькьтал а долаш, саг хиннав Элберд. Язде, деша ца хой а, бакьда наха юкье барт бара Илма шаьра ховш хиннав.

Пумхой Элбердеи Йоахарганаькъан Тоитайи дезале ваь хиннав Йоакъап 1902 шера тушоле бетта 3-ча дийнахьа Эккажкьонгий-Юрта. Ши йишеи ши вошеи хиннад уж, бакьда воша зламига волаш ла, дезале ца! мара воаца клянк хиннав Йоакъап. Ши йиша-м хиннай цун йайшии Хании яхаш, йоккхагчар Эккажкьонгий-Юртарча Овшанаькъанга хиннай, зламагчар — Наьсар-Кертгерча Зангенаькъанга. Уж шоаш беце а, царех хьаьбаьннармаш болаш ба таханарча заман чухь. Цу хана хланз мо дешара парглато хиннаяц, юрташка ишколаш дукка тлехьагла яьхкай. Цудухьа юртарча кьаьнча маьждиге дий шу даьлча деша длавенна хиннав ца! мара воаца клянк. Цьхан шера дийшача, шийна хьийхача Илман бух дика бовзаш, хламах дика кхеташ, хьисап де ховш хилар хьагойтад цо. Цига 12 шу далалца дийшача, длахо хьаьхе-ха молла воацаш бус хьужарера мутааламаш. Из хьужаре длаковлар кхерам болаш хиннай, дла ца кьовлийта дагахьа берашта хьеха а цунца цьхана дин Илма длахо Юмаде а лаьрхлад цо. Иштта хьехаш а ше дешаш а хьавенав из 16 шерга кхаччалца.

Цу хана вай мехка Октябрьски революци йоал, лаьдал большевикий мукьагла дода, хьужаре длаковл, хлаьта цига хьехаш хинна Йоакъап лаьдало тлакхувлаш, набахта чувехкаш, дукха кхеставау. Хьужаренах лоамарий ишкол хьаю, цига хьеха могоаргдолаш, эрсий мотт ховш цьха саг хиннавац. Тлаккха баьхкаб цига кхыча кьамех бола нах, юхьанца цига балха сеца хиннав Йоакъап а. Цун вола Ийисас дагалувчачох, математика а географи а дика йовзаш, цу Илмаех кхеташ хиннав молла. Цо ишколе хьийхар дин Илма хиннад. Дукха лац из юртарча кердача ишколе, цигара длавода, хлана аьлча укхун хетача беса урокеш длалийта лаьрхлад хиннабац кердача лаьдала викалаш. Жайнахьа, Кьорла тла доацаш дола хлама аргдолаш воацаца цунна дийзадац шийга де яхаш хьалхадохаш хиннар, цу лостамагла деш дола хьехараш.

Цул тлехьагла Онгашта длавода Йоакъап, цига из дешаш хиннав глалгай а нохчий а мехка дика вовзаш хиннача Эке Гумар-моллаца, Оздой Саьлмарзий Махьмад-моллаца, Кукурхой Асхьаб-

моллаца, Ирчакханаькъан Ибрахимца, кхычарца. Цун ший тайпан воша Пумхой Увайс (Наьсаре цьхан урам тла бахар уж) а ваьглав, сона ховчох цига деша. Цига дий махьал деш цо. Дийша ваьнна дий-пхи шу даьлча, алапашта юкье ца! нийса доацилга гучадоал цунна, тлаккха юха а, Онгашта хьал а ухаш, дийэ махьал юхадеш цо, шийна ховш дар нийса дий хьожаш, тохкаш, шаьрдеш. Саг 26 шу даьлча мара йоалаь хиннаяц цо, эггара хьалха цо йоалаьр Боканаькъан саг хиннай. Дезал хулаш а ца хулаш а, 7-за саг йоалаь хиннав Йоакъап-молла. Шоллагла цун сесаг хиннай Сапарлаланаькъан, цо ваь клянк а ваьхавац. Молла лаьдала балха тла а хиннав, уж истий кхувлача хана, колхозе болх беча наьха кьахьегам денош дла а яз деш, царех алапена меттел ялат дладекьача дакьа лоацаш хиннад цо. Ше валале хьалха, Эккажкьонгий-Юрта ваьха Хамхой Висан-Гире волча водаш вар Йоакъап-молла. Цига царца цьхана баьха нах чу а баькке, дувцаш леш хиннав уж, хийла да моцалах кпалхара мишта воаккхар Йоакъап-моллас, цьхацца гю-новкьостал дарца.

Кастта тлакхоач вай кьаманна йоккха сагото а бала а тлабена 1944-гла шу. Сибре нах бугача хана, Эккажкьонгий-Юртар нах арабоахаш, цига тлахожаш хиннав ЧК болх беш вола, цьхаккха иманах а кьахетамаш а хлама доацаш вола глалга. Йоакъап нийсвенна хиннав юртарча эггара тлехьа арабоахача наьхайиь файтонаца. Новкьа болхаш, шийца ворда тла баггача нахага аьннад моллас:

— Вай укхача юхадогоаргдий ховш дац, дойя а доале а, мовлат дешаш, дладахача бакьахьа да вай.

Цул тлехьагла, ше оаз а йохийташ, мовлат деша волавеннав. Тхьовра вай лакхе хьоахаваь чикист тлавенав акхарна:

— Мала вар шух ер дладоладаьр? — хаьттад цо.

Сои сои вар, яхаш, тлера Юкхувсабенаб цьхабараш, молланна тлера бехк длабаккхар духьа. Бакьда Йоакъапа лайнадац, цу гулакха юкье ше кьайлавихьа, нах кпальоттабе.

— Сона Дала пурам луц, се баьхан долаш наха цатоам бе, — аьннад цо.

— Из ла дувца Илма дийша саг со мара вац тхона юкье. Ераш шоай кьахьегаш, миска боаккаш хинна нах ба. Со ца! мара вац, дехьа юрта водаш, сеьха юрта водаш, дийша. Со вар из.

— Хьайна везаш вола виь саг хьаэца ворда тла

баггачарех, ши кпире ха я хьона, юрта мел дола декьий дладохкаргда ла, — аьннад чикиста. Нах арабоахача хана геттара чоагла цомогаш хиларах, ара ца бахийта длухьалбаларах боабаш нах хиннаб. Цар декьий хиннад цо дийцараш. Сел Даьла вицвенна саг а хиннавий-хьогл из чикист-м, аьнна, хеталу укхача. Байна нах длабохкийтар, уж ара, маьлхе цабадийтар а да-кх сага оамалца иман хилар. Дала хьаькьалча воалаваь хинна хила тарлу-кх из, кьаман из мо дола доккха лазап глаеттгача дийнахьа. Цо аьнна виь саг ийца, Йоакъап-молла цьхан файтонаца юха юрта чувахав. Дукха нах хиннаб боабаш бадаш, цул совгла дладийхка латта доахан длахецаш а, цу юрта хьежаб уж, дикка ха йоаккхаш.

Царца хиннача кхыча файтонашца длабахараш, Тихорецк яхача моттиге кхачача хана, фашисташа чуййитгача бомбаша боабаш хиннаб. Дала иштта длаийисдаь хила тарлу из, шийна везаш вола саг юхакьоаставергвола хоам байта. Из хьахезача, дикка ха яьккхар йоах Йоакъап-моллас; шийца хиннача, новкьа боабашча юртахоох велхаш. Царна юкье хиннаб цун дика новкьостий, хьаьший, дика гаргара нах.

Нах длабохкара декхар тладила хиннача сага, тла а вена, чоагла болх баьб ла, аьнна, хоаставаьв лалама саг. Цул тлехьагла из а цунца хинна виь саг а ший машенаца Наьсаре Ю а боалабаь, цлержашена тла ховшабаь, Сибре Юбахийтаб. Иштта кхачав Йоакъап-молла Акмолински областа Сараба яхача юрта. Кпалхара казахаш цецбаьнна хиннаб вай мехкачохох. Нах буаш дола оакхарий доагла, яхаш, бийцарашта когаметта цар юрта кхачар хиннав шаьрра Ирбий мотт хьабувца а цун малан де а ховш вола саг. Цул совгла, чоагла куц долаш кьонах а хиннав из. Из шоашта вайза кпире даьнначул тлехьагла, молла аьле мара цунга йистхулаш, цох кхьийола цли йоаккхаш хиннаяц кпалхарча бахархоша.

Тлабаьхкарашта а моттигерча наха а юкье цатоам баьнна хилча, юкье а вахе, нийсденна халахетар, дов цу сахьат дужадеш хиннад цо. Юрта хьаким волаш хиннача цьхан казах, из шийна вайзаца, колхоза коа дахчан пхьоарал де балха оттаваьв молла.

Цул совгла, бетта кхач дийнахьа юртал аравала бокьо а енна хиннай цунна.

Дукхагла уж денош цунна денна хиннад, ший кхоачарле цо хьалохаргийлоаш. Да-м вай арадахале денз воацаш хин-

нав. Йоакъапа 12 шу даьннача хана, ялат кхедеш, из Буро тла хьалкхуьаш, доккаш хиннав Элберд. Цкьа иштта вахача, ялат дехка цунгара ахча дладаккхар духьа, хпираша виьна хиннав из.

Нана Тоийта а йижарий йайши, Хани а болаш хиннаб, уж хьалаха а царех длакхета а декхар оттадаь хиннад 42 шу даьнна волча, ца! мара воацаца вола а вошас а. Лакхе вай хьоахаваьча казах во! хиннав водаш, 12 ди даьккхад цо, 400 километр никь бича, цьхан юрта Баркинхой дезале кхачав. Глалгай фусамашка чувахача а, тлера хлама Юйоаккхаш хиннаяц цо, бокьонца шийна уж хьакорабилца. Цу Баркинхой йоккхача сага аьннад:

— Вай арадаьха, укхача Юкхача цьха кпире доаллашеьх, яла а енна, юртарча кашамашка длаеллай оаха из.

Ший наьна хламаш вола йовзий хьажа, уж а хьаьхьхай цо. Йижарий цу хана, маьре баха, шоай дезалаш болаш хиннаб. Ийисас яхачох:

— Веннача сага де мел дезаш дола гулакх даь, цар длаелла хиннай тха даь-нана. Вай Сибрера цладаьхкачул тлехьагла, Наьсаре Бутырина церагча урам тла бахача цу Баркинхошка хлара кпире водаш оамал яр тха даь, ший нана длаелла нах лоархилга а цар сий делга а дар цун из.

Длахо иштта лела йиш йолаш дацар гулакх, дезала уйла е езаш хиннай. Лоалахарча юрта бахача Боканаькъан тайпан саг йоалаю цо.

Из яр Мочкьий-Юртарча Боканаькъан Мухтарей Пюаршхой Лолеи йо! Марем. Денал долаш саг хиннав Йоакъап-молла. Из гуш да, саг цо мишта йоалаьий зийча а. Комендантага дийхад цо, гонахьа ядача юрташка ваха, сайна йоалае саг лохаргьяр аз, ла пурам лоре, аьнна. Вокхо аьннад:

— Вохийтаргва аз, бакьда, юха ца воагаш, ма леллахь. Хьомо вола саг шоашца Ийича бакьахьа хеташ хул гонахьара нах.

Иштта водаш, Боканаькъан бахача юрта кхачав из. Вай мехкадахале да-нана денна, даь-вешийца кхийна хиннай Марем.

Хлаьта даь-воша набахта воаллаш хиннав.

Ехача йолах жоп дала саг хиннавац. Лаяца воалла даь-

воша волча а ваха, цунгара жоп а даьккха, юрта моллат дийша, ворда тла хоаяший саг йоолаеш, юхавенав из. Сона хетачох, цу заман чухь денал эшаш моттиг хиннай цо яьр. Нахаца фу леладеза, мишта леладеза ховш саг хиннав из.

Саьлмарзий Махьмад яхача глалгай мехка сий долаш хиннача моллас Йоакъапах оалар йоах: «Ткъаь итт саг Юхоавича, цу ткъаь итт сагаца фу дувца деза ховш ва молла».

Цу хана йоолаь цун фусам-нана тахан а йолаш я, могаш-лелалуш а я. Тамашийна хлама да ца, бокъонца цун яьнна ха 103 шу да, вай арадоахача хана 27 шу даьнна хиннай из. Цун ха даязъеца хана, ишттал ха яла йиш яц цунна, аьнна, итт шу Юдаьккхад тлера, каьхаташка диллача 93 шу даьнна Марема. Цъа-ши шу хьалха цунца къамаьл хиншу са. Со чоагла гладвугаш дар, сага го-новкъостал доацаш, из лелаш хилар; къамаьла шаьра а хьаькъала мисхала зираттал эрга ца йоолаш, дувцаш дола хлама хьалха санна сахетам лакха болаш цо дувцаш хилар.

Оолаш да, цъан хьаькъал долча сага, бляь саг кхаьбав. Цу тайпарча нахах саг хиннав вай мехкахо а. Шийна бовзача, ше лоархлача хьакимашка, комендантага гюлла дукханах балха оттабаь, моцало яхьача Юожалах баьха хиннаб цо; цул совгла моллагла указ наха довзалехь кира хьалха довзаш а хиннад цунна, хлана аьлча коменданта тешаме а дика а саг цох хетанда. Вай цладахкийта каьхаташ кийчеш долга а цо хьалхе хьаьнна хиннад Элберда Йоакъапага. Шоай дего хьатлаэцаш воацача сагага, цу тайпара хлама тахан а хайтаргдацар хьакимаша, цу хана-м геттара лира а ма хиннадий из. Наха цлабаха парглато яьлча, хьо укхазе яре, аз юртда вергвар хьох, аьнна хиннад цунга, дика вахаргвар хьо, шедола хлама а хургдар хьа доолахьа. Бакъда молла ший даьй баьхача лавтта кхача а хьамсарча цлагла са даьлча а бакъаьх хеташ хиннав.

Цъан Гуйрийна, вена, чу-

ийккха хиннав из:

— Молла, указ арадаьнна! — аьнна, кхаь баьккхаб цо.

Эггара хьалха боагларашца цавенав Йоакъап-молла, из хиннад 1956 шера. Цу хана ши во! хиннав цуни Меремеи — Гумари Яьлеи. Юхъанца Эккажъонгий-Юрта, тлаккха Наьсаре ваьхав из а цун дезал а.

Цадаькхачул тлехьагла кхы а ворх! дезалхо хиннав цар, лакхе хьоахаваьча шин во! л сов, кхы а клянкаш, йишгаш: Мухьмад, Яшат, Ийса, Абабукар, Муса, Хадчат — хиннаб цар. Цъа йишгаш яла а еннай.

Деррига Марема даь бераш ийс хиннад аьлча нийсагла хургда, аьнна, хет сона. Гумари Ийсаи Магасе бах, Яьла Дошакъий-Юрта вах, Мухьмад, Муса, Абабукар — Наьсаре.

Йишгаш а, маьре баха, шоай дезал болаш бах. Йоккхагъяр Тпой-Юрта Дзавранаькъанга я, шоллагъяр — Наьсарерча Бларахошка.

Хьалхарча деношка денз, Яьдала балха хиннав Йоакъап-молла, «Назрановский» совхоза даьхчан пхьар волаш. Тахан цун къонгаш а, хьаьналча къаьнегамца шоай дезал кхебеш, боакк. Бакъда бусалба дешар дийша саг вац царех, Къорла деша ховш Ийса ва ца аьлча. 8-9 шу даьнна клянк вар со. Наьсаре Дуданаькъан Султана церагъча урам тла вахар тха даь-воша Дауд. Цига моллат дешача хьалхийхача наьнаца, вахар со а. Моллат деша хьавийха хиннар вар Йоакъап-молла, цун куц-сибат, моллат дешар, длаводаш къамаьл дар, Иадика ювцар — шедар хоза хийтар сона цу къонахчунца. Элтра кий туллаш, мора полтув ювхаш, герга юьх йолаш, юкьерча деглара къонах вар из. Цу тха даь-веший цъа клянк вар Йоакъап яхаш, хетарга хьа, молла сийна тиллаяр дас ший во!ах из цли.

Гонахьа, эгла-магла кхыбола моллаш боллашеьх, из вехар цо даим динца дувзадена хлама де дезаш хилча. Ше дешаш дола моллат шин меттала дешар Элберда Йоакъапа: Ярбий меттала, тлаккха таржам деш глалгай меттала.

Моллат дийшача моллана ахча луш дайнад сона. Аз

из харца хьа да яхац, хлана аьлча моллат дешийтача сага сагийна дала лаьрх!а хлама да из. Бакъда Йоакъап-молла цу тайпара хлама дезаш хиннавац. Цу хьаьнехьа бокъонца хинна цъа хлама дувцарда аз шоана. Наьсаре цъанна хьа моллат дешаш а хинна, хьаараваннав Йоакъап-молла а Сальмарзий Махьмад-молла а. Цъа таро йолаш саг хиннав из дешийта ераш чубийхар. Цлабаха моллаш арабаьлча, киса кулгаш теледе волавеннав фусам-да.

Воаг!ош, Ют!акхавчав из Элбарда Йоакъапа.

— Фуй!а цига киса телеаер? — хаьттад укхо.

— Хлама яцар из-м, — аьннад ковна дас.

— Хьаяккхал, фуй хьа из? — хаьттад юха моллас.

— Хлама дацар из-м, Даьлший духьа... — аьннад вокхо тхьовра мо.

— Хьаарадаккхал из, са кулг дла ца а кхегийташ, — аьннад Йоакъап-моллас, ахча хьаьцаш оамал хиннаяц цун.

Хьаарадаккхача, кхо сом хиннад из.

— Хланз хьаарадаккхал Яйха вокхар кисашка мел деллар, — аьннад тлаккха. Деррига хьалдаьккха, хьавлашаг!техача, цу ханара ахча 18 сом хиннад. Из я итт тума е шийтта тума алапеш хинна зама.

— Даьла ший духьа дала воаллий хьо? — хаьттад.

— Воалл, — жоп деннад фусам-дас. — Хьажал, — аьннад д!ахо моллат дийшачо, — тхо диза а, напагла даккха могаш а нах да. Хьалла Наьсаре завод йолча моттиге вах хьона ца! шоллаг!вар лесхоза юхе, кхооалаг!вар коммунальне юхе вах хьона, уж ба хьона миска нах. Из ахча кхаь даькьа дийкьа а дийкье, цига д!аделе, юхавоаг!аргва хьо, хьо юхавалца тхо укхазе латтаргда хьона.

Даводача хана куртка ювхаш хинна саг, юхакхавчача хана коч ювхаш, хьоцара к!ур хиннаб. Иштта юхавена хьаьттача фусама-дас аьннад:

— Молла, Яа яхар хьадир хьона аз.

— Хланз да хьона Яа даьр Даьла ший духьа, — аьлар йоах Йоакъап-моллас.

Цун шучий болаш, Гумакханаькъан нах хиннаб Дошлакхий-Юрта бахаш. Цар аьнна хиннад цунга, оаха цла-моттиг кийчъаьй хьона, тхона юхе ваха хьава веза хьо. Из д!ахезад цунна гонахьа Наьсаре бахача нах!а.

— Молла, мича вода хьо? — хаьттад лоолахоша.

— Цъанна хьа водац со-м, — аьннад вокхо.

Цъан сара хьа пхьегла т!а арабаьнна латташ хиннаб къонахий. Царна юкье хиннаб укхун лоолахой Арсмананаькъан Ахьмади, Тпумхой Султани, Пхьарчийнаькъан Солсеи, туркх волча Хьулахой Мусай даи. Тлаккха цар аьннад, тхо дерригаш, ковнаш дехка, укхазара д!адолахаш да кхыча моттигашка даха. Из хабар да хьаш саг венав Йоакъап-молла волча. Сиха хлама т!а а йийха, хьалгьараваннав ер:

— Фуд укхазе? Фу леладу оаш? — хаьттад гулбенна-рашка.

— Даха д!адолах тхо, тхоай боахамаш дехка, — жоп деннад вокхар цъан оазаш.

— Хлана, мишта долх? — цецваьннав Йоакъап-молла.

— Тха укхазе де хлама дац, хьо д!аводаш хилча, — аьннад лоолахоша.

— Водац со, сона Дала пурам лургдац шо дита д!аваха, — аьннад моллас. Иштта виса хиннав из, шучий болча Дошлакхий-Юрта д!а ца водаш.

Цигара Султан волча чу а баха, чай молаш а баьгла, д!аюха къаьстар йоах лоолахой.

Дукха безаш хиннаб цунна ший лоолахой, царех вашаш хиннав из. Иштта из а везаш хиннав гонахьа бахача наха.

— Цен подвала чу кабинет яр тха даь, — дагалуви Ийсас. — Йоккха радиоприемник яр цун, Азербайджанера ийца ена. Цо атта хьалоацар «Монте Карло» яха канал. Бийсан П сахьат даьлча цу чу Ючуваьле, Къор!ага ладув!ар цо. Даязздора, цъа г!алат доацаш. Шарманщикаш лувцаш пеленгатораш-машенаш яр вай милице, из яй хьаоттар, тха ц!енна дукха гаьна йоацаш. Цу хана цу каналага ладув!ар а дика лоарх!аш дацар.

Бакъда тха даьна-м дин г!улакхаш довза мара эшаш яцар из канал. Къор!а хьаьнехьа цу чу дийцачох, Саьлмарзий Махьмадаца дагавоалар из. Иштта ма йоахарий, аьле, хьадисаш дувцаш хиннад. Цу тайпара бувзамаш лоаттадеш хиннад цар, дин г!улакх дикагла довзаш болча берригача дийшача нахаца, уж болча д!а а ухаш, кердадараш, хланзалца шоашта цадаьзараш Юмадеш хиннад. Хлаьта оаха дийшача дика хеташ а вар. Массане а ишколе дийшад оаха, чакх а яьккхай. Дас оалар: «Нагахьа санна бусалба дешар деша шоай в!ашт!ехьа ца доале, дунен дешар мукьаг!а дешалаш».

Дукхача г!улакхашта кхувлаш хиннав мехкахоша Йо-

акъап-молла: зоахалолашта, довнашта юкье; моллат дешача; веннача, ваьннача, иштта кхы д!ахо а.

— Йоакъап-молла цкъа д!авахаца, тхоч саг ваха везаш хилацар довна юкье, — оолаш хиннад Саьлмарзий Махьмада. З!амагачунца дувцаргар ховш хиннав из, воккхачунга цунна товргдар ала ховш хиннав, бокъонца вола психолог санна. Моллаг!а г!улакха ше вугаш хуле, вийха хуле, эггара хьалха эздедо д!адеххача тайпара леладеш хиннад цо моллаг!а г!улакх. Довна юкье водаш хуле, машена т!а ваг!аш, чуводаш хиннавац из юрта, д!ачукхачале Ю а ваьле, г!аш чуводаш хиннав довна даьй болча коа кхаччалца, цу юрта а ше водача ковна а лерх!ам беш. Саьлмарзий Махьмад а кхы массехк къонах а дувцаш баг!ачара хеза хлама укхазе хьоахаде лов сона. Из цар дийца хиннад Йоакъап-молла венначул т!ехьаг!а. Цъа дов хиннад, д!а ца доолаш, д!аьхденна латташ. Цунна юкье ца водаш саг хиннавац. Цъаккха дарах д!адоолаш хиннадац дов. Из д!а ца доаккхийташ хьувзарий дов д!адаьккха хиннад цъан хана Йоакъап-моллас.

— Даьлла хьа, молла, дов дита тигац, цунна юкье ца водаш саг висавац, — аьннад цунга.

— Хлама дергдац, — жоп деннад вокхо, — Дала дег!адале, из дов а д!адоаккхаргда вай.

Цу довна юкьевахав из, юкьах герз а доолаш. Шийца хьа мел вена саг юрта ийсте а вита, ше хьалчуволавеннав. Плащ лелаш хиннай цо дукхаж!йолча хана, из хьай-ийлла, ши кулг т!ехьашка делла, лелаш оамал яр цун. Коа хьалчувахаца, молла воаг!а, ер вайна дукха г!улакх даь саг ва, аьнна, гонахьабаннаб к!алхара нах. Вайзав царна.

Цига ваьг!ав из дов ца дуташ хувзар. Из хиннав цъан хана Йоакъап-моллас, дов д!а а даьккха, г!улакх даьр. Моаршал а хаьтта, из г!еттача, цунна хьалхашка латтача истола т!а ший герз Ю а дилла:

— Е со ве веза Яа, е из дов д!адалигта деза Яа, — аьннад довна юкьевахачо.

— Молла, хьо мишта вувргва аз? — цецваьннав вок.

— Е со ве веза Яа, е из дов д!адаит!а деза Яа! — ц!аькьа аьннад хьашас.

Ше фу дича бакъа хьа да ца ховш, веа хьайзача довна дас аьннад йоах:

— Д!аюкьах доллал из хьай герз. Кхо-виь саг Яел укхазе. Хоам беш мегаргба шоана, дов д!адаьннад, аьнна.

Иштта саг хиннав К!уренаькъан (Тпумхой) Элберда Йоакъап-молла. Дала из мо бола къонахий боацаш, к!ал ма дугалда вай къам.

Йоакъап-молла кхелхав 1968-ча шера ардара бетта 22-ча дийнахьа.

ГалгIайче
ТIахьожам
боацача
дийнаташцара
дош
кьоастандэргда

Султиганькьан Йоакьан

ГалгIайче, муниципальни даькь тIарча Iаьдало ше дол-долча кьестаду тIахьожам боацача дийнаташцара дош. Иштта, Илдарха-ГIалан администраце барт баьб, доал доацаш лелаш дола жIалеш, хьа а лувцаш, чудехка, аьлар «Сердало» газетата мзре кепайоозон болх лелабераша.

«ТIахьожам боацаш лелаш дола акха жIалеш оалаш дола уж дийнаташ массаза а хиннад наьха теркама юкье, Илдарха-ГIалий тIа меттел, уж-м массанахьа а долаш да, кьаьстта бераш кхераду цар, кхьметтел бокхийбараш а унзарбоал царех. Цьхайолча хана, дагадоацаш, тIадеддача жIале берашта царгаш тохаш а нийсденнад.

Эггара халагIдар да, царна топ тоха йиш йоацилга, из могадаьдац. ДикагIдар да, уж хьа а лавца, чудожкар, бакьда гIалгIайче уж лаьрххIа чудехкаш йола моттиг кхы а хьаяьца. Из дош а кьоастандэргдолаш да карарча хана, кхьметтел оаха лаьтта а хьожаде лаьрхIадар цу гIулакха.

ДIаболабаьча балхо толамаш гойтар, дIахо из болх лерттIа дIабахьара лаьрххIа ахча а моттиг а эш», — йоак хоамо.

ГхийтлагIа шу да, мехка гIолла дийнаташца мишта хила веза хьалхадоаккхаш дола закон арадаьнна. Цо бокьо луц уж дIакховса е, тхьовсадаь, доаде, царех лета. Нагахьа санна жIали геттара могаш деце мара, из, тхьовсадаь, де йиш йолаш дац.

Законо яхачох, белггала йола бокьонаш я: «Хьа а лавца, царна кхы дахаргдоацаш маха тоха е вакцина е, юха ше хиннача дIахеца».

Нагахьа санна из иштта деце, уж жIалеш шоаш дийна мел да лаьрххIа йолча моттиге чудаьха дезаш да. ЖIали хьалаьцача, «Безаме цIа Инг» оалача дика гIулакхаш деча фонда коммерчески оагIоно яхачох, 12 500 сом мах ба цьхан жIалена оттабаьр, цу юкье НДС а долаш: хьалоацачунна 2000 сом мах лу, маха тохара — 5000 сом, вакцинаци ерг — 3000 сом. Муниципальни бюджетте цу тайпара ахча дац.

Белгалдоаккх, Илдарха-ГIалан администраце ГалгIай Минфинага, Ветуправленега цу гIулакха эшаш дола хьалаш хьакхолла, аьнна, кхайкарал даь хиларах, дIахойодача хана уж жIалеш хьалийца чудожка йиш хургйолаш. Цу деша кхы а жоп денадац.

Къахетам

Доал доацача хьайбашца кьиза ма хила

Обойнаькьан Фатима

Бусалба дог къахетамаш дызза хила деза! Иштта йоак вай дино! Къахетаме воаца сагнаха унзара хет. Укх дунен тIа хьадеш мел дола дикаш къахетаме болча наьха хьинарца хулаш деций?!

Со хьоахаде гIертар-м дуккхача наха кьувлаш, сатем боабь хIама да... Ара шелал хьаоттарца, эггара хьалха дагадох цIа доацаш лела хьайбаш, ма дарра аьлча, доал доацаш лела цискаш. Уйла е этгача, чоагIа тамашийна да укх дунен хIама... НийсагIа аьлча, тамашийна ба-кх нах...

ЛерттIа шийна чуле моттиг йоацача цхьаволча сага ворхIи, бархIи циск леладу хийла цIагIа. Сона сай бIаргашца дайна

хIамаш да уж-м. Шоай берашта санна цар кIоригашта доал деш, цамогаш хинна циск лорашка кхувлаш, маьхий детгаш, хан-ханнахьа лувчадеш, нIаний хургдоацаш молхаш мелаеш леладу. Сона йовзача цьхан кхалсага 35 эзар сом ахча Юдиллар, ара хьачуденача цьхан циска кIорига дарба деш

Кхьметтел операци тIехьа йитгар цо цунна. Доккха хIама дар, из кIориг тоаде гIерташ, хьайбай лор волча ухаш, таксех цо ю мел дилла ахча. Ма ираз да-кх хьа Дала иштта къахетаме дог денна, аьнна, хийтар сона цо леладечун бIарахьежаш!

Бакьда сона а шоана а дика бовза хургба, Iан шелал латгача дийнахьа, дIадала бIаргагучара, яхаш, хIамаш етгаш, наIаргара уж миска хьайбаш лелхадераш. Ма даггара уйла йича, цу наьха

кер чу фу доалл кхета магац сона! Ай, фу хургда цу хьа цIенах, шийлача дийнахьа цискага бийса яккхийтай аьнна?! Из фусам хьайна хьаеннача Дала хоастам баь, Даьла ший духьа, аьнна, Iа из цIагIа чудитача, хьайна Даьла раьза вергвар Iа! Цьха даладоалла циск чувхадеш, йоаллача сагага:

— ХIама тасса цунна, моцало кIал ма дитадий из, — аьлар аз.

— Тоссаргьац, тIаккха-м хIара денна хьаухарг ма дий из, — хезар сона.

Ма кьа да-кх хьа, аьнна, хийтар сона... Дала хьайна доккхача дикага кхача тарлуш бола аьттув белча, из кхетаде иман, низ хиланзар-кх хьа! Тахан цу мискача циска тесса хIама, кхоана доагIаргдолча кьематдийнахьа Дала бIаргайтаргьяр хьона... Бакьда хьа дега из кхетадац, хьагучох! МIарга Iетта циск цIагIара аракхосса-м доккха хьакьал эшаш!

Из гIулакх хьалгийдеш, дувцаш латгаш да вайцига дог лазараша. Дика хургденарий хIара сага ший коа, шелалах хьула-ле йиш хургйолаш, цискашта лаьрхIа дахчак зIамига бунаш оттайича? Хьастам Iочутоха ховш волча сага хьадуларгдолаш дика да-кх из!

ЦIагIа эшаш йоаца цьха тиша хьамаш дIакIалььяьхка, хьадаь цIалгаш Iооттадича, гIорадаь дагIа цискаш, ла ца леш, Iангара доьргдар, Даьла къахетамца. Кхы доккхагIа

дика хургдий, хьай низаца Дала хьакхелла цьха дийна хIама кIалхардаккхарал?! Тахан Кхеллачох хIаранена хьабенна аьттув ба из!

Сихлелаш дика гIулакхаш де, тахан оаш хьадаьр, кхоана бIаргагургда шоана яхаций вайга дино?! ХIанад вай селлара кьиза, хIана биц вай цу хIамай лерхIам?! БIаьстан денош хьаэтгача, лоа дешача, гIорадаь дайна дада цискаш гучадоал. Унзара хIама да из, бусалба нах бахача моттигашка! Котельни е цхьаццата тиша цIа доацаш сагвац, ковнаш долаш бахарашта юкье. Ай, саг кьевала, йоккха хало хила хIама да из?! Хьасомадаккха хьай дог, бусалба саг!

Къахетаме бараша-м квартирарка а леладу цискаш. Деррига дIадаьлча, цискаш лаьца хьадисаш ма дий вайна! Ше моллагIа дика дича, дега тоам хулаш хила везаций бусалба саг?! Тесса ца а дутаь, теркалде вай из гIулакх! Вай дерригаш оарцагIаьлча дуккха синош кIалхардоахалургда бирсача шелалах! Уж мо долча хIамаша вай дегашта хало ца йой, сенах хало хургья вайна, аьнна хет...

Бераш тIехьадаьха дIакоа вайла, моллагIа маIаца сага, йоккха юкь ялалехь, хьадэргдар мискача цискилгашта из цIалг. КIалха цьха тиша юьргIа билле, малх дикагIа тIалатгача Iооттаде, Даьла раьза хургва вайна тIаккха... Къахетаме хила вай, ва бусалбаш!

Хьун дийнаташ лархIар дIаьхлургда, 2023 шера тушола беттага кхаччалца

Султиганькьан Йоакьан

ГалгIайче, чарахьал леладеча доазон тIа хIара шера Iай оакхарий лелаш хилара чот лоаттаю, из йIаьхлургья 2023 шера тушола бетта пхийтлагIа денга кхаччалца, аьнна, хоам бир «Сердало» газетата республикан Iалам лорадара министерстве.

«Iана замагIа лоаттаеш йола

чот, из чарахьал ду оакхарий а оалхазараш а тIакхетара хьал да. Из болх дIабахьара лоархIамедар да, дика лоа уллаш хилар», — аьлар ГалгIай Республикерча Iалам лорадараша.

Лоа уллаш хилча, еррига лараш гучаьхулаш. Из болх дIахьош бараша ден-бус нийсьенна лараш дагарью, цу юкье керда оакхарий е оалхазар даьннадий хьожаш, цигара ховш

хул цар хьал а. Иштта тохкаш долча доккхийча хьайбашта юкье саьрч, лийгаш, акха хьахарч хул; оакхарашта юкье — бертий, цогалаш, акха цискаш, гIибухера чарч, пхьагалаш, кунеш.

Из дIа мел хьоча хана, маршрут дика шозза Iомаю, хьалхарча даькье дIаюаю еррига цар йита лараш, цул тIехьагIа, ди-бийса даьлча, кердаяраш белгалью.

ХьунагIа мел дола дийна хIама дагардаьчул тIехьагIа, царна ше-ший белгалонаш ергья. Бекарга бутт юкьекхоачаш, цунах бола беррига хоам ховш хургба: масса тайпара оакхарий а оалхазараш а вай хьунагIа да.

Кийчбаьчул тIехьагIа, из болх дIабохийтаргба федеральни чарахьала боахам дерIабара йолча Центре.

ГалгӀайче ша баьча хиш тӀа лелар дехкаш, Гирмаш увттаеш латт

Султиганаькъан Йоакъап

Ша баь латтача Ӏам тӀа а иштта кхыча хиш тӀа а вала йиш йоацилга хьалхадобах белгалонаш увттаеш бола болх дӀахьош ба вай республике ГӀолла. Цу тайпара, Шолжа-Шахьара Ӏам тӀа валар дехкаш, Гирма оттаяй, аьнна, хоам бир «Сердало» газетага шахьара администраце.

Халача моттигашка къахьегача ГО болхлоша, ГалгӀай Республике ГӀолла йолча Россе МЧС болхлоша, «Эрзи» оалача, чоалхане хьал эттача нах лохараша, кӀалхарбоахараша цхьана шахьара Ӏам болча латта хьал техкар. Шоай балха декхараш кхоачашдеш, «Ӏам тӀа вала йиш яц!» яха Гирма оттайир», — йоах хьабайтача хоамо.

Иштта бахархошта лаьрххӀа дола каьхаташ делар, ша тӀа лелар кхераме долга хьалхадобах болча хоам тӀа а болаш.

ХьалхагӀа «Сердало» газето яздыдар, бераш а ондаргаш а Навсарерча Ӏам тӀа ловзаш хилар мел кхераме да. Иштта вайцигара кхыдола хиш долча а йоагӀаш йола белгалонаш яь, тешаме боацача ша тӀа леларах нах лоралурглолаш.

240 шу да из хинна

Тема гуржий никъ гӀалгӀай мехка гӀолла билларах

Гарчакханаькъан Сали

Ховш ма хиллара, Къилбаседа Кавказера дӀаболалу Тема Гуржий никъ, цхьабьха цӀи а я цун Тема гӀалгӀай никъ а оал цох. 1783 (цхьадолча каьхаташ тӀа 1784) шера гӀалгӀай Зовраков яха юрт уллача хьальеш хиннай Буро (Владикавказ) оалаш йола крепость. Цигара гуржий столице Тифлисе кхаччалца хьаь хиннай 11 станиц: Балти, Ларс, Казбек, Коби, Гудаури, Млеты, Пасанатури, Ананур, Душет, Цилкани, Мцхета.

Дахо из никъ Тифлисе кхоачаш хиннаб. Юхьанца цун боахал 192 км хиннад, таханарча дийнахьа из 208 км кхоач.

Тайп-тайпарча ханашка цу новкъа гӀолла лийннаб Грибоедов Александр, Пушкин Александр, Лермонтов Михаил, Ни-

колай II, Хетагуров Коста, Толстой Лев, Чехов Антон, Маяковский Владимир, Хрущев Никита. Цу накъа хьалхара станиц хиннача Балте ваь хиннав Нохч-ГалгӀай халкъа поэт ЯндакӀонгий Жамалда. Цига дӀа а велла из 1979 шера. Иштта цу новкъа лийннарех ва йоах Шалыпин Федор а. Цох дувцаш цхьа легенда а да Тема гуржий накъаца дувцаденна.

Буро тӀара Тифлисе ваха везаш хиннав Шалыпин. Из никъ кхераме а ба, хьайца ха доацаш ма гӀо, аьлча, ладувгӀа тигадац илиалархоцо. Новкъа водаш, из паччахьа эпсар ва мотташ, льяцав эбаргаша. ТӀавигав Хоарачой Заьлмаханна.

— Малав хьо? — хьаттад цо хоза гӀирс бувхаш волча кьонахчунга.

— Со илиалархо Шалыпин ва, — аьннад вокхо. Тийшавац цох Заьлмаха.

— Хье илиалархо вале, дӀаалал тӀаккха илли, — аьннад эбарга.

ЧӀоагӀа оаз йохийташ, илли ала волавеннав артист:

«Денал дола Хоасбулат, Биркъе я хьа фусам...»
Заьлмаханна бӀаргашка хий этта хиннад.

— Аз дӀавохийт хьо, — аьннад цо Шалыпинга, — бакъда цхьа дош дала деза Ӏа сонна.

— МалагӀа дош да из?

— Са бӀаргашка хий кхехкадар аьле, сагага хьоа ма делахь.

Шалыпина хьоадергдац а аьнна, илиалархо дӀавахийта хиннав Заьлмахас. Цу хьакъехьа байт язъьяр Горваьннача эрсий поэта Ляпин Игоря. Этгара хьалха цо из йийшар парте Нохч-ГалгӀай обкома актови зале, цу чу цунга ладийгарех ва со а.

Са а хила вийзав цу новкъа. 1983-ча шера Нохч-ГалгӀай йо-

азанхой Союзо а парте обкома культуран отделе а цхьа нохчой цхьа гӀалгӀай вахийтавар Кутаисе хургдолча Маяковске Владимира поэзен деношта юкье дакъа лаца. Нохчо ЯндарбиевгӀар Заьлмаха вар, хьаьта гӀалгӀа со вар. Тема гуржий накъах чакхдала дийзар тха Тбилисе кхачалехь, цигара дӀадигар Кутаисе. Хилар тхо Маяковски ваьча, ваьча Багдате, цигарча музее, байташ йийшар гӀалгӀай а нохчий а меттала. Юхаба а бийзар тха из никъ. Беррига а бацар из цу хана кхераме, унзара, бакъда цхьа дакъа-м дар цун кӀоарга аьле долаш, цига ГӀолла чуводде цижха хургдолаш. Гуржий мехка кхо-диь ди даьккха, цӀавера тхо шиь. Со ала йиш йолаш ва шозза Тема гуржий новкъа хиннав со, аьнна, Буро тӀара Тбилисе кхаччалцеи, Тбилисера Буро тӀа кхаччалцеи.

Гаьнарча мехкашка аха ловш ба дукхагӀбола гӀалгӀай

Султиганаькъан Йоакъап

Вай республикера 80% бахархой гаьнарча мехкашка аха, цигарча Ӏаламах бӀаргтоха, кхыча мехкашка бахача наьха вахар, Ӏадаташ довза ловш ба. Из хьахьекхар 100 сагага хаттар деш, тха газето дӀабихьча тохкамо.

ДукхагӀбарий шоаш сатувсаца цу хӀаманга кхача аьттув бац.

Гаьнарча мехка салолаш, дега тоам беш лела дикка ахча эш, хьаьта дукхагӀболча наха къаьстта цу гӀулакха докха из таац.

20% бахархоша белгалдир, кхыча мехкашка вахар шоашта книжкашка, интерне-тага гӀолла довз, аьнна. 70% нах хи тӀа лелача кемаца цига кхача ловш ба, 15% наха машен хорж, хьаьта юхьабисарий безам ба фецарча кемаца дуненна го баккха.

сердало

Учредители:
Правительство
Республики Ингушетия и
ГАУ «Общенациональная
газета «Сердало»

Главный редактор:
Курскиева Х.А.

Адрес Правительства РИ:
360001, г. Магас,
пр. И. Зязикова, 12.

Адрес редакции и издателя:
Республика Ингушетия,
386101, г. Назрань,
Тер. Центральный округ
пр. И.Базоркина, 60.
Тел.: 8 (8734) 77-11-84
Бухгалтерия: 8 (8734) 77-10-85.

Газета зарегистрирована
Управлением Росохранкультуры
по ЮФО.
Рег. номер ПИ № ФС 10-6526
от 5 марта 2007 г.
E-mail: serdalo@yandex.ru
Сайт газеты: serdalo.ru.

Набор и верстка произведены в
компьютерном центре редакции
газеты «Сердало».
Время подписания номера
по графику в печать:
18 января 2023 г.
Фактически 17:20.

Точка зрения авторов может не
совпадать с позицией редакции.
При перепечатке
ссылка на газету обязательна.
Письма, рукописи, фотографии,
рисунки не рецензируются и не
возвращаются.
Свободная цена

Газета отпечатана в издательстве
«Южный регион»,
с готовых диапозитивов
Адрес: 357600, Ставропольский край,
г. Ессентуки, ул. Никольская, 5.
Заказ № 1435 Тираж: 2000 экз.

ЖІалеша
бийсан саготду
магасхой

Тарчакхананькъан Сали

Укх тІехьарча хана, бус-бус Магасе баха-ча наьха саготде даьннад шоай лоІаме дола, дІахийца лела жІалеш. Вай столице-м массаза хиннад уж, бакъда хІанз санна дукха хинна дагадагІац сона. Бийсан ши сахьат даьлча массехк жІали Іеха долалу, кхьдараш тІахьехаш, царга кхайкам беш санна. Дукха ха ялале, царех хьакхет гаргарча урамашка лелаш мел дараш. Іеха долалу, йІаьххача хана совца ца кхетааш. Масала, дІаяхача кІиран бийсан, кІезигагІа яле а цхьа иттех оазах Іийхар уж, сецца дий сахьат даллалца. ХІана гуллу уж Магаса кертерчарех йолча улицаш тІа, фуд уж Іехадер? Хетаргахьа, ара шельяларца шоашта даа хІама лаха халагІа да царна, цудухьа дийнахьа аргІешка, хьун йистошка лела жІалеш, гІалий тІаран бийшачул тІехьагІа, нувхаш дІакхувсача бакашка бат хьанлургйола хІама дий хьажа ІочудоагІа. Е даа хІама кора ца деш дисадале а, е шоайла къовсам баьннабале а, Іеха долалу.

«Лоаман Іуйре» дерригача къаман альманах дар Йоазанхой таьптара 65 шу дизад

Тарчакхананькъан Сали

«Лоаман Іуйре» яха альманахи сои цхьан ханара дар, тхо шаккхе даь хиннад 1958 шера. Бакъда тхо даь моттигаш бе-бе я. Со Казахстане ваьв, цу хана тха дезал цІабакханза хиннаб, хІаьта альманах дукха ха йоацаш меттаоттаяьча Нохч-ГІалгІай Республике даь хиннад. Дийна биса, шоай мехкабаьннача гІалгІай йоазанхошта мукъа беннаб из хьаде, хІаьта нохий йоазанхоша хьадаь хиннад «Орга». Республикан йоазанхой доалахьа хиннад литературно-исбахьален, юкъярлен-политически альманах.

Дуккха йоазанхошта дегІабакха, шоаш наха дІабовзийта гІо даь хиннад цо. Масала, цун оагІонашка гІолла яйзай гІалгІашта Албакананькъан Жабраила байташ, Чакхенаькъан Саїда «Дошо боагІий» яха роман, Тимарзанаькъан Башира поэзи, кхьодола вай йоазанхой кхолламаш а цІераш а.

«Лоаман Іуйре» къаман дезаденна альманах дар. Цу хана хьяздора, дешар, керда гучабаьнна поэташ, драматургаш, критикаш, прозаикаш бовзар цунга гІолла. Сий долаш а дар альманах. ХІара шера изи «Сердало»

газети хьяздора вІалла дийша йоацаш хиннача тха нанас, ше «Электроинструмент» заводе балха йолча заман чухь. Цудухьа, зІамага волча хана денз, из газет а альманах а дезаденна вар со. Цу тІа яр тайп-тайпара рубрикаш: «Поэзи», «Проза», «Литературоведени», «Вай — интернационалисташ», «Исторе оагІонаш», «Муш — бІаьха, дош — лоаца», иштта кхьыраш. Тайп-тайпарча ханашка цун кергтера редактораш хиннабар Чакхенаькъан Саїд, Бокананькъан Ахьмад, Ведажанаькъан Ахьмад, Вешкарананькъан Мухьмад, Малсагананькъан Або. ЛаьрхІа вІашагІелла редколлеги а яр журнала, цунна юкьебоагІаш хиннабар дош говзагІа ала ховш хинна йоазанхой, лакхе хьоахабаьрел совгІа Гаьгенаькъан Гирихан, Пхьилекьонгий Махьмад-Саїд, Шаденаькъан Султан, иштта кхьыбараш.

Хоза мужалт яр альманаха, цу тІа дар хьалбоалаш латгача маьлха хьалхашка горатта лийг. Тираж ши эзар совгІа яр, цкъаза из дІакхоачар, дукха хІама ца эшаш, кхьаь эзарга. Вешкарананькъан Мухьмад редакторалла хьатІавеча, формат а журнала цІи а хувцаелар, «Маьтлоам» аьнна цІи тиллар цох. Карарча хана цох хьахиннад «Литературни ГІалгІайче» яха журнал.

Пунчи даржар цхьан метте латташ да

Султигананькъан Йоакъап

ГІалгІай Республике, пунчи (грипп) оалача лазарах дола эпидеме хьал 2022-2023 шера цхьан метте латташ да, гетгара чІоагІа дІаюха ца даржаш, РФ кхьгча миІингашкара бераш дешара цІагІа дитарга а маскаш йоахкаьрга а хьежача. Цох хоам бир мехка кулгалхочунга Келаматананькъан Махьмуд-Іаьлага ГІалгІай Республикан унахцІенон министра Балайнаькъан Мухьмад-Башира, иштта ГІалгІай Республике гІолла йолча Роспотребнадзора урхаллен кулгалхочун гІонча йолча ГагагІажананькъан Зарас, аьнна, хоам бу респу-

блика кулгалхочун кепайоазон болх лелабераша.

«2023 шера хьалхарча кІира ОРВИ оала лазар кхийтта вар 465 саг, пунчи долаш саг хоаваланзар. ШоллагІча кІира 504 саг вар ОРВИ долаш, нагахьа саг нийсвелар пунчи долаш. Юкьера хьайцача, нах цамогаш хилара хьал итга эзар сагах 9,1 иштта 9,9 нийслу, эпидеме боарамга кхоачаш а дац.

Роспотребнадзора урхаллено бахача наха юкье латташ дола хьал дІадозийташ болх дІахьу, пунчи а ОРВИ а кхетаргдоацаш, уж лорабе лаьрхІа, — аьлар ГагагІажананькъан Зарас.

Цо белгалдир, из узна-

ра лазар кхета тарлураш дукхаргІа бар, кердача шерца дувзаденна салола денош йистедаьнначул тІехьагІа. Деша дагІаца берий дешар цхьан кІира соцаде тарлуш дар, нагахьа санна хІара пхенне на юкье цаІ могош воацаш нийслейя (20% дукхагІа).

ХІанз укх сахьате, ГІалгІай Республика унахцІенон министр аяхаьох, дукхаргІа нах могош боацаш ба H1N1 оалача пунчех». Нагахьа санна нах могош бац аьнна дарбанче хьабаьхка хилча, коронавирус дий хьожаш болх дІахьу царца.

«Пунчена духьала вакцина еш бола болх дІахьу, лазар дІаюха даржаш йола ха дІайолаьлалехь, ший ханна хьа сага онк хилийтара. Вакцина яьчул тІехьагІа, пхийтта ди даьлча дІайолаенна, бІарчча шу даллалца из сага дегІаца хул», — аьлар Балайнаькъан Мухьмад-Башира.

Дарбанчашка шоай ханна хьа дІабихьаб, нагахьа санна эпидеме хьал даржаш хуле а, лораш кийча хургбола болх. Из да лораш тоьаш хилар, менгеш нах Іобувшабара кхоачам болаш хилар, говзанчаш шоай моттиге хилар, техникаца, молхашца кхоачам хилар.

ГагагІажананькъан Зарас хьалхадаккхар, вирус оалаш дола лазар кхийтача фу деза

кхайкадаь хилар. Укхза чудоагІаш да каст-каста кулгаш дулаш хилар, наха юкьера юкь лорае эзар. Нагахьа санна шийна кІезига могош цахилар сага хоалуш хилча, кхь тІехьа ца тетташ, сиха лорашка ваха веза. Эггара тешамергІа дар да пунчена духьала вакцинаци яр. Масанан хьа цІено лелаяр, наха юкьера юкь лораяр.

Балайнаькъан Мухьмад-Башира белгалдир, хІанз укх сахьате, коронавирус да аьнна белгалгьяьнна цхьа моттиг цахилар.

«Коронавирус оалача лазаро вай дика Іомадаьд фу деза, из лазар кхетаргдоацаш. Наха, хьалхарагІа санна а доацаш, дика хов шоаш мишта лорабала беа. Дика хет сона унахцІенон Министерстве цу гІулакха мел эшача хІаманца Іалашо яь хилар, цудухьа дуккха а пайданегІа да тахан деш дола дарба. Лазар ца кхетийтара де дезар лораде, тІаккха вай республика кхийолча республикашта юкье хьалха латташ хургья. Дицлуш ма хила коронавирис», — аьлар ГІалгІай республикан кулгалхочо Келаматананькъан Махьмуд-Іаьлас.

Кхетаче дІахьош белгалдаьккхар, профилактика яра болх нахаца ца хаддаш беш хилар.

Нагахьа санна, иштта меца долаш, бус ара висача сага из ординг тІакхоаче фу хургда? Дала лорадолда вай воча хІама, дагадагІа массийтта шу хьалха вайна дукха гаьна йоацача моттиге жІалеша йиаяр шоашта кІалийса кхалсаг. Из а Іан замалахьа хиннадар. Цу хана къавстта меца а бирса а хул уж. Цудухьа баьдъенначул тІехьагІа, ма хулла сихагІа цІакхача хьажа веза, гІулакхаш ханнахьа чакх а даьха.

Вай столица Шолжа-ГІалий тІа йолча хана а, нийслора цу тайпара хІама. Да воаца жІалеш гІалан юкье лелаш хулар дийнахьа делкъа хана, царна юкье нийслора нах теда кийчадараш а, бакъда цига лаьрхІа болхлой бар уж хьалуьцаш а наха кхераме хургдоацача дІакхувлаш а. Магасе цу тайпара нах бий хац сона, бакъда МЧС йолга вайна массанена ховш да. Из оарцагІаьлч а хІама доацаш моттиг я вай къаман кертерча шахьар тІа отташ латтар. МоллагІа зулам нийсделча оарцагІабалар пайдана дац, водар хьахилале хьажа беа цу тайпарча гІулакхага. Цудухьа теша безам ба, МЧС а Магаса администраце болхлоша а дувцаш дола дош теркал ца деш дутаргдац, аьнна.

